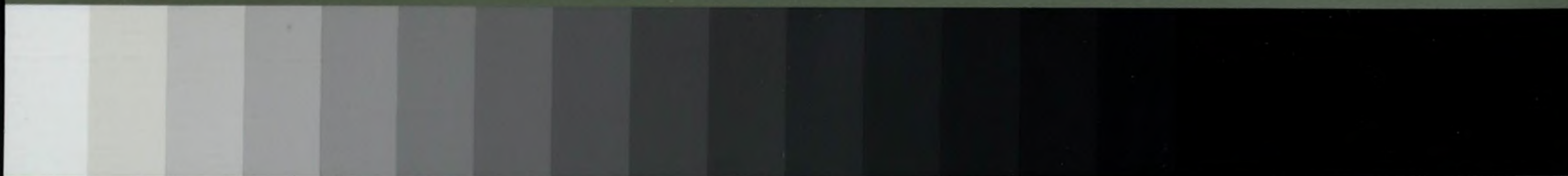

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA WOJSK INŻYNIERYJNYCH

AON wewn. 4654 94

Płk dr hab. Paweł SZUSZCZYŃSKI
Ppłk dr Paweł CIEŚLAR

METODYKA PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA ĆWICZEŃ W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH

SKRYPT

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

~~572503~~

05-002503-024-0

WARSZAWA

60509

1994

Colour Chart #13

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA WOJSK INŻYNIERYJNYCH

AON wewn. 4654/94

Płk dr hab. Paweł SZUSZCZYŃSKI

Ppłk dr Paweł CIEŚLAR

METODYKA PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA ĆWICZEŃ W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH

Skrypt

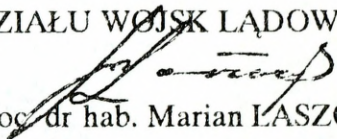

WARSZAWA

1994

Z dniem 1.10.1994 r. wprowadzam do wykorzystania w procesie kształcenia studentów studiów dyplomowych i kursów Wydziału Wojsk Lądowych skrypt pt: METODYKA PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA ĆWICZEŃ W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH.

KOMENDANT
WYDZIAŁU WOJSK LĄDOWYCH

/-/ płk doc/dr hab. Marian LASZCZYK

Wszelkie prawa dotyczące skryptu - zastrzeżone.

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
Rozdział I	
RODZAJE I CHARAKTERYSTYKA ĆWICZEŃ	
PROWADZONYCH W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH	7
1.1. Miejsce ćwiczeń w szkoleniu wojsk inżynierskich	8
1.2. Zasady metodyczne ćwiczeń w wojskach inżynierskich	10
1.2.1. Zasada realizmu ćwiczenia	11
1.2.2. Zasada prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących	13
1.2.3. Zasada równości szans ćwiczących	14
1.2.4. Zasada zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia	16
1.2.5. Zasada ciągłości ćwiczenia	17
1.3. Kryteria podziału ćwiczeń	17
1.4. Rodzaje ćwiczeń prowadzonych w wojskach inżynierskich ...	20
1.4.1. Ćwiczenie grupowe	20
1.4.2. Trening sztabowy	23
1.4.3. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe	24
1.4.4. Ćwiczenie szkieletowe	26
1.4.5. Ćwiczenie z wojskami	28
1.5. Specyfika prowadzenia ćwiczeń w wojskach inżynierskich ...	29
1.5.1. Rozpoczęcie ćwiczeń	30
1.5.2. Realizacja zasadniczych etapów ćwiczeń	32
1.5.3. Zakończenie i omówienie ćwiczeń	37

Rozdział II

PRZYGOTOWANIE ĆWICZEŃ W WOJSKACH

INŻYNIERYJNYCH	41
2.1. Zasady ogólne	41
2.1.1. Wytyczne do przygotowania ćwiczenia	43
2.1.2. Etapy pracy zespołu autorskiego podczas przygotowania ćwiczenia	44
2.2. Wypracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia ...	47
2.3. Opracowanie dokumentów ćwiczenia	55
2.3.1. Forma i treść planu przeprowadzenia ćwiczenia	56
2.3.2. Forma i treść planu podawania wiadomości	63
2.3.3. Forma i treść planu pozorowania pola walki	64
2.3.4. Forma i treść założenia taktycznego (operacyjnego)	66
2.3.5. Forma i treść zarządzenia bojowego oraz zarządzenia zabezpieczenia inżynieryjnego	70
2.4. Organizowanie ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych	71
Zakończenie	74
Bibliografia	75
Załącznik - Wykaz dokumentów opracowywanych do ćwiczeń	77

WSTĘP

Burzliwe zmiany w Europie w ostatnich latach obejmujące polityczne i ekonomiczne sfery życia większości państw wywarły zdecydowany wpływ również na ich działalność militarną i obronność. Tymi uwarunkowaniami zdeterminowana jest także obronność Rzeczypospolitej Polskiej. Obecna doktryna obronna RP powoduje konieczność poszukiwania nowych, lepszych form i metod przygotowania kraju do obrony swojej suwerenności, a w tym przygotowania sił zbrojnych do wykonania zadań obronnych.

Jedną z najwyższych form przygotowania wojsk do realizacji zadań na przyszłym polu walki są ćwiczenia taktyczne. Ich głównym celem jest zgrywanie dowództw i sztabów w precyzyjnym planowaniu i organizowaniu działań bojowych wojsk oraz doskonalenie pododdziałów i oddziałów w sprawnym i skutecznym realizowaniu zadań bojowych.

Ponieważ zabezpieczenie inżynieryjne ma poważny wpływ na osiągnięcie powodzenia w walce wojska inżynieryjne muszą się ciągle doskonalić w swym saperskim rzemiośle.

Potrzeba systematycznego szkolenia wojsk inżynieryjnych w nowych warunkach prowadzenia działań spowodowała konieczność doskonalenia metodyki szkolenia tych wojsk. Istniejące teorie przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych nie uwzględniają specyfiki wojsk inżynieryjnych i są w zasadzie mało przydatne. Dotyczy to także nowej instrukcji o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych w siłach zbrojnych RP - wydanej przez Sztab Generalny w 1992 roku (sygn. Szt. Gen. 1402/92).

Niniejszy skrypt zawiera zasadnicze problemy przygotowania ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych. Opracowany został na podstawie wymienionej powyżej instrukcji oraz bogatego doświadczenia kadry, pododdziałów i oddziałów wojsk inżynieryjnych. Podręcznik przeznaczony jest dla kształcenia kadry i studentów Akademii Obrony Narodowej.

RODZAJE I CHARAKTERYSTYKA ĆWICZEŃ PROWADZONYCH W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH

Proces szkolenia wojsk w okresie pokojowym stanowi zasadniczy element działalności wojsk i nie może być realizowany w sposób dowolny. Jest on ukierunkowany na osiągnięcie celów szkoleniowych określonych przez przełożonych i zapisany w programach szkolenia oraz w dyrektywach i zarządzeniach do szkolenia wojsk.

Efektywność procesu szkolenia wymaga stosowania wypracowanych metod szkolenia, które można podzielić na metody teoretyczne (wykłady, informacje, referaty, dyskusja, pokazy) oraz metody szkolenia praktycznego - instruktaże i ćwiczenia.

W dydaktyce wojskowej istotną rolę przypisuje się ćwiczeniom prowadzonym z dowódcami, sztabami, szefostwami i wojskami.

Ćwiczenie w sensie ogólnym rozumiane jest jako **wykonywanie i powtarzanie czynności dla wprawy, w celu opanowania niezbędnych umiejętności lub nabycia sprawności w jakiejś dziedzinie działania.**

Tak szerokie ujęcie terminu ćwiczenia odnosi się do sfery praktycznego działania szkolących i szkolonych we wszystkich dziedzinach szkolenia wojsk. Istotną rolę w szkoleniu wojsk przypisuje się naucza-

niu taktyki i sztuki operacyjnej, a w wojskach inżynieryjnych także szkoleniu inżynieryjnemu¹.

Na dowódcach (szefach) wszystkich szczebli dowodzenia spoczywa obowiązek kierowania całokształtem działalności szkoleniowej podległych im sztabów i wojsk, natomiast na ich zastępcach oraz szefach rodzajów wojsk i służb obowiązek stworzenia warunków do realizacji procesu szkolenia w sposób całościowy.

1.1. Miejsce ćwiczeń w szkoleniu wojsk inżynieryjnych

Złożony charakter współczesnych działań zbrojnych wymaga od wszystkich jego uczestników wielorakich umiejętności, które można zdobyć podczas indywidualnego i zespołowego szkolenia praktycznego, najczęściej ćwiczenia.

Przez ćwiczenie² rozumie się formę organizacyjną praktycznego szkolenia szefostw, dowództw i wojsk inżynieryjnych w terenie lub pomieszczeniach, w której ćwiczący, na tle umownej, zbliżonej do rzeczywistych warunków działań, sytuacji taktyczno-inżynieryjnej (operacyjno-inżynieryjnej)³, rozwiązują problemy w zakresie organizacji oraz wykonywania zadań inżynieryjnych⁴.

---

¹ Szkolenie inżynieryjne w wojskach obejmuje nauczanie przedmiotów wchodzących w skład inżynierii wojskowej, tj. fortyfikacji, budowy i pokonywania zapór inżynieryjnych, drogi i przeprawy itd.

² W dalszej części skryptu stosowane będzie pojęcie ćwiczenie jako równorzędne z ćwiczeniem taktyczno-inżynieryjnym.

³ W zależności od szczebla dowodzenia - zob. podrozdział 2.3.1.

⁴ Por. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych*, wyd. AON, Warszawa 1993, s. 10.

Zasadniczą funkcją ćwiczeń jest przygotowanie dowódców, sztabów, szefostw i wojsk inżynieryjnych do realizacji zadań w działaniach bojowych. Wszyscy oni uczą się działania w zespołach, kształtują nawyki, umiejętności oraz doskonalą zachowanie się w trudnych sytuacjach bojowych.

Ćwiczenia umożliwiają doskonalenie kadry zawodowej i przyczyniają się do utrzymania kondycji sztabowej oficerów.

W ćwiczeniu można także zweryfikować przydatność i poprawność obowiązujących teoretycznych rozwiązań problemów inżynieryjnych.

Realizacja ćwiczeń pozwala także na sprawdzenie stopnia osiągnięcia celów szkoleniowych, stanu gotowości bojowej wojsk oraz ustalić możliwy zakres wykonania zadań bojowych przez oddziały i pododdziały.

Ćwiczenia stanowią złożoną formę szkolenia, wymagającą od kierownika ćwiczenia i zespołu autorskiego znacznego wysiłku organizacyjnego. Obejmują także znaczną część czasu jaki poświęca się na szkolenie sztabów, szefostw i wojsk oraz w szkołach i uczelniach wojskowych.

Praktyka stosowania tej formy szkolenia wypracowała ogólne i szczegółowe zasady przygotowania i prowadzenia ćwiczeń, wyodrębniła ich specyfikę i zasady wykorzystywane w różnych rodzajach wojsk.

Istota ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych polega na tym, że w czasie ich trwania, biorący w nich udział szefowie wojsk inżynieryjnych (szefowie saperów), dowódcy, sztaby, oddziały i pododdziały różnych specjalności inżynieryjnych są szkoleni według wspólnego tematu, jednakowej sytuacji operacyjnej lub taktycznej i inżynieryjnej, zagadnień szkoleniowych wynikających z celów i programów szkolenia stosownie do szczebla dowodzenia i funkcji ćwiczących oraz na podstawie decyzji podejmowanych przez ćwiczących dowódców (szefów).

W oddziałach i pododdziałach wojsk inżynieryjnych prowadzi się różne rodzaje ćwiczeń. Oficerowie szefostw wojsk inżynieryjnych i

szefowie saperów dywizji (ich pomocnicy) biorą udział w ćwiczeniach grupowych i treningach sztabowych organizowanych przez szefa wojsk inżynieryjnych (szefa saperów dywizji). Ponadto uczestniczą w ćwiczeniach organizowanych przez dowódców ogólnowojskowych⁵ związków operacyjnych i taktycznych oraz oddziałów.

1.2. Zasady metodyczne ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych

Ćwiczenie jako forma nauczania podlega wszelkim regułom kształcenia, określającym konieczność przestrzegania powszechnie przyjętych zasad nauczania i wychowania. Zasady metodyczne w ćwiczeniach obejmują zbiór reguł i norm postępowania organizatorów, kierownictw w procesie organizowania i prowadzenia ćwiczeń zapewniając ich wysoką efektywność szkoleniową.

Do podstawowych zasad metodycznych należy zaliczyć:

- realizm ćwiczenia;
- prowadzenie ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców (szefów);
- równość szans ćwiczących;
- zachowanie w tajemnicy koncepcji ćwiczenia;
- ciągłość ćwiczenia⁶.

---

⁵ Ogólnowojskowych, tzn. zmechanizowanych, zmotoryzowanych, piechoty, czołgów.

⁶ Por. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych*, AON, Warszawa 1993, s. 14.

1.2.1. Zasada realizmu ćwiczenia

Ponieważ zasadniczym celem ćwiczenia jest przygotowanie dowódców, wojsk i sprzętu bojowego do praktycznego działania na polu walki, dlatego w ćwiczeniu należy zmierzać do stwarzania sytuacji bojowych, w których ćwiczący realizować będą zagadnienia szkoleniowe w warunkach podobnych do tych jakie mogą wystąpić na przyszłym polu walki. Zasada realizmu polega na maksymalnym zbliżeniu koncepcji i warunków ćwiczenia do rzeczywistych warunków przewidywanego pola walki.

Zasada realizmu odzwierciedla się w następujących sferach ćwiczenia:

- sytuacji taktyczno-inżynierskiej (operacyjno-inżynierskiej);
- obiegu informacji;
- działania ćwiczących dowódców i wojsk;
- działania kierownika (kierownictwa) ćwiczenia i podległych zespołów.

Realizm sytuacji taktyczno-inżynierskiej (operacyjno-inżynierskiej) przyjmowany jest jako stopień zbliżenia warunków realizacji zagadnień szkoleniowych do sytuacji bojowej jaka może wystąpić na przyszłym polu walki.

O realizmie sytuacji taktyczno-inżynierskiej (operacyjno-inżynierskiej) decydują następujące czynniki:

- realne możliwości działania przeciwnika w danych warunkach z uwzględnieniem zasad jego działania, stosowanych norm taktycznych i technicznych oraz jego struktury organizacyjnej i wyposażenia;
- zbliżone do rzeczywistych możliwości działania wojsk własnych w danych warunkach z uwzględnieniem zasad działania oraz ich struktury organizacyjnej i wyposażenia;

- realne warunki czasowe i przestrzenne odzwierciedlające wyniki logicznych kalkulacji w zakresie możliwości działania stron zapewniających także realizację zagadnień szkoleniowych;

- właściwe wykorzystanie warunków terenowych i możliwości bojowych sprzętu.

Realizm obiegu informacji inżynierskich polega na dostarczaniu ćwiczącym takiego zakresu wiadomości, który zabezpieczy ich potrzeby i umożliwi sprawne planowanie i organizowanie działań wojsk inżynierskich, a jednocześnie napływać będzie ze źródeł, które w rzeczywistości będą dostępne dla ćwiczących organów dowodzenia.

O realizmie obiegu informacji decyduje także:

- treść informacji;
- sposób sformułowania informacji;
- nośnik informacji;
- czas i sposób przekazywania informacji.

Realizm obiegu informacji w ćwiczeniu ma swoje odbicie w treści i sposobach sformułowania dokumentów, które otrzymują ćwiczący przed ćwiczeniem oraz w sposobach formułowania i przekazywania informacji w trakcie prowadzenia ćwiczenia.

W ćwiczeniu należy stosować takie rozwiązania, które będą odpowiadały dążeniom ćwiczących w zakresie zdobywania informacji.

Realizm działania ćwiczących dowództw i wojsk inżynierskich należy traktować jako niezbędne przybliżenie sposobów działania ćwiczących do działania dowództw i wojsk w rzeczywistych działaniach zbrojnych.

Działania dowództw zależne są od:

- miejsca pracy i wyposażenia stanowisk dowodzenia;
- stosowanych metod pracy oficerów i zespołów (sztabów, oddziałów, wydziałów i szefostw);
- stworzonej sytuacji taktyczno-inżynierskiej;
- stopnia przestrzegania zasad dowodzenia wojskami.

Realne działanie ćwiczących wojsk polega na przestrzeganiu zasad zachowania się na polu walki oraz uwzględnianiu stworzonej sytuacji taktyczno-inżynierskich w tym także przewidywane działanie przeciwnika.

Realizm działania kierownika (kierownictwa) ćwiczenia wynika z pełnienia roli dowództwa nadrzędnego i podległego ćwiczącym oraz korelowania podgrywania działania sąsiadów i współdziałających elementów ugrupowania, jeżeli takie nie występują praktycznie w ćwiczeniu.

Do spełniania wyżej wymienionych funkcji mogą być powoływane zespoły podgrywające, których celem działania powinno być:

- zgodne z zasadami: dowodzenie, stawianie zadań bojowych, przyjmowanie meldunków i sprawozdań;
- tworzenie sytuacji odpowiednio do decyzji ćwiczących wynikających z przyjętych meldunków;
- przekazywanie informacji o działaniu przełożonego, sąsiadów i elementów współdziałających, które w ćwiczeniu praktycznie nie działają;
- składanie meldunków o decyzjach dowódców podwładnych i sił przydzielonych;
- pozorowanie działania przeciwnika i sił współdziałających z ćwiczącymi wojskami inżynierskimi oraz stwarzającymi sytuację zagrożeń, zniszczeń i strat.

1.2.2. Zasada prowadzenia ćwiczenia zgodnie z decyzjami ćwiczących dowódców i szefów

Działania zbrojne na polu walki ukierunkowane są decyzjami dowódców, dlatego też we wszystkich etapach ćwiczenia należy szeroko stosować zasadę, w której ćwiczący dowódcy (szefowie wojsk inżynierskich)

nych, szefowie saperów) w pełni mogą realizować przyjęte przez siebie poprawne decyzje.

Stosowanie takiego podejścia wzmaga aktywność ćwiczących w szkoleniu oraz wspiera rozwijanie inicjatywy do samodzielnego rozwiązywania przez ćwiczących problemów taktyczno-inżynierskich (operacyjno-inżynierskich).

Należy jednak przewidywać pewne ograniczenia w stosowaniu tej zasady, szczególnie w ćwiczeniach z wojskami. Ograniczenia natury ekonomicznej, względy bezpieczeństwa, ochrona środowiska oraz szczupłość bazy (niewielka powierzchnia poligonów, brak dostatecznej liczby sprzętu itp.) mogą znacznie utrudnić realizację zadań zgodnie ze sposobami ustalonymi przez ćwiczących dowódców.

Niektóre ograniczenia zawarte są już w koncepcji metodyczno-taktycznej przeprowadzenia ćwiczenia, wynikającej głównie z treści tematu, celów i obowiązującego zakresu zagadnień szkoleniowych. Jednak ingerencja kierownika ćwiczenia w celu zmiany treści decyzji ćwiczących i doprowadzenia ich do zamierzeń autora ćwiczenia może być realizowana jedynie poprzez:

- opracowywanie odpowiednich sytuacji taktycznych lub operacyjnych i inżynierskich;
- doprowadzenie do pożądaných rozwiązań merytorycznych drogą celowego działania zespołów podgrywających;
- premiowanie ćwiczących za przyjmowanie poprawnych rozwiązań;
- nakładanie kar taktycznych za decyzje błędne.

1.2.3. Zasada równości szans ćwiczących

W przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń w wojskach inżynierskich należy przestrzegać reguł równości szans ćwiczących, które zawierają się w:

- posiadaniu przez ćwiczących takich sił i środków, które pozwolą na zrealizowanie zadań szkoleniowych;
- określeniu dla ćwiczących stron porównywalnych potencjałów wykonawczych umożliwiającym zastosowanie obiektywnych kryteriów oceny;
- obiektywnym postępowaniu kierownika ćwiczenia w zakresie stosowania premii i kar taktycznych podczas prowadzenia ćwiczenia;
- stwarzaniu przez zespoły podgrywające lub pozorujące realnych sytuacji taktyczno-inżynierskich.

Wybór kryteriów oceny wykonania zadań szkoleniowych przez ćwiczących powinien uwzględniać specyfikę ćwiczenia i obejmować: zagadnienia wypracowania decyzji (koncepcji działania), sformułowania i przekazania zadań oraz ich realizację, a także przestrzeganie zasad żołnierskiego zachowania się przez ćwiczących.

W praktyce zasadnicze kryteria oceny odnoszą się najczęściej do sfery czasowej i rzeczowej wykonania nakazanych zadań (co i w jakim zakresie oraz w jakim czasie należy wykonać). Dlatego też najczęściej do oceny ćwiczących stosuje się normy szkoleniowo-techniczne i operacyjno-taktyczne.

Niekiedy podstawę do weryfikacji poprawnego wykonania zadania przez ćwiczący pododdział wojsk inżynierskich stanowi zespół pozorujący działanie wojsk przeciwnika (np. czas wykonania kontrataku przeciwnika w przypadku minowania siłami OZap) lub własnych (np. terminowe pokonanie przez czołg przeszkody wodnej po moście BLG ustawionym przez ćwiczących). W innych przypadkach stosuje się odpowiednie normy czasowe wynikające z taktycznych sposobów działania wojsk (odległość rozmieszczenia pododdziałów i tempo ich działania itp.).

1.2.4. Zasada zachowania w tajemnicy koncepcji ćwiczenia

W każdym ćwiczeniu ważna jest reguła utrzymania w tajemnicy dla szkolonych koncepcji taktycznej i metodycznej ćwiczenia. Uzyskanie przez ćwiczących określonych informacji o możliwych rozwiązaniach zagadnień inżynierskich w ćwiczeniu oraz o stronie metodycznej ćwiczenia powoduje najczęściej:

- wypracowanie niektórych elementów i przygotowanie szefostw, sztabów i wojsk oraz obiektów do jednego wybranego zawczasu sposobu działania jeszcze przed rozpoczęciem ćwiczenia;
- zawężenie problematyki zainteresowania ćwiczących do sygnalizowanego rozwiązania;
- zmniejszenie aktywności ćwiczących;
- wypaczenie celów i zasadności prowadzenia ćwiczenia;
- ułatwienie wykonania zadań szkoleniowych i brak podstaw do obiektywnej oceny ćwiczących.

Wczesne przeniknięcie do ćwiczących informacji o treści przygotowywanego ćwiczenia może spowodować znaczne szkody. Szefowie i dowódcy w okresie poprzedzającym ćwiczenie mogą ukierunkować proces przygotowawczy i szkoleniowy szefostw, sztabów i pododdziałów na wypracowanie i przygotowanie (przeszkolenie) ograniczonej liczby wariantów działania.

Stałe stosowanie takich rozwiązań doprowadza do kampanijności w procesie szkolenia wojsk, ściśle powiązanej z liczbą i okresami prowadzenia ćwiczeń. Niejednokrotnie obserwuje się przed ćwiczeniami okresy nadmiernego wysiłku i zmęczenia szefostw, sztabów i pododdziałów, niekorzystnie rzutujących na cały proces szkolenia.

Ujawnianie treści ćwiczeń przed ich rozpoczęciem umożliwia ćwiczącym wypracowanie rozwiązania w innych warunkach niż zakładanych w ćwiczeniu i wpływa na brak realizmu i obiektywizmu w rzetelnej ocenie

ćwiczących oraz może stanowić podstawę do określenia błędnych przesłanek w sferze kierowania procesem szkolenia i dokonywania ustaleń typu doktrynalnego.

1.2.5. Zasada ciągłości ćwiczenia

Podstawą tej zasady jest eliminowanie w ćwiczeniu nadmiernej liczby przerw. Obserwuje się występowanie przerw w ćwiczeniu wówczas, gdy czas "operacyjny" ćwiczenia nie pokrywa się z czasem astronomicznym, gdy wymagają tego względy bezpieczeństwa ćwiczących (podczas stosowania materiałów wybuchowych, strzelań) lub przechodzenia do kolejnych etapów ćwiczenia.

Przerwy w ćwiczeniu są trudne do uniknięcia. Należy jednak wystrzegać się przerw związanych z wysłuchaniem meldunków decyzji, organizacji działań pokazowych dla zaproszonych gości oraz dla dokonania czynności porządkowych wśród ćwiczących.

Zasadę ciągłości ćwiczenia autor (zespół autorski) musi dostrzegać już w etapie wypracowania koncepcji metodycznej projektując przebieg ćwiczenia tak, aby omawiana zasada ciągłości ćwiczenia była w pełni stosowana.

1.3. Kryteria podziału ćwiczeń

Praktyka szkoleniowa szefostw, sztabów i wojsk inżynierskich wypracowała różne formy prowadzenia ćwiczeń, które podlegają ciągłemu doskonaleniu. W zależności od potrzeb są one modyfikowane i ukierunkowane na osiągnięcie celów szkoleniowych w zmieniających się warunkach przyszłego pola walki.

Obecnie do określenia rodzajów ćwiczeń stosuje się kryteria klasyfikacyjne, pozwalające wyróżnić cechy właściwe danej grupie ćwiczeń.

Wśród różnych kryteriów podziału ćwiczeń należy przede wszystkim wymienić następujące ⁷:

- sposób organizacji i prowadzenia ćwiczenia;
- najwyższy szczebel dowodzenia ćwiczących;
- rozmach ćwiczenia;
- cele szkoleniowe;
- miejsce prowadzenia ćwiczenia;
- rodzaj wojsk biorących udział w ćwiczeniu;
- liczbę ćwiczących szczebli dowodzenia;
- liczbę stron w ćwiczeniu.

Oprócz wyżej wymienionych kryteriów istnieje jeszcze szereg innych specyficznych, występujących szczególnie w uczelniach wojskowych i ośrodkach szkolenia wojsk.

Najczęściej stosowany podział ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych sporządzany jest według kryterium sposobu jego organizacji i prowadzenia. Zgodnie z tym kryterium ćwiczenia w wojskach inżynieryjnych dzieli się na:

- grupowe;
- treningi sztabowe;
- dowódczo-sztabowe;
- szkieletowe;
- z wojskami.

Podstawę takiego podziału stanowi strona organizacyjna ćwiczenia oraz sposób uczestniczenia w nim szkolonych. Podział ten rzutuje na formę prowadzenia ćwiczenia oraz odzwierciedla w nim rolę jego kierownika i ćwiczących.

---

⁷ Por. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych*, wyd. AON, Warszawa 1993, s. 26.

W wyniku zastosowania kryterium podziału według **najwyższego szczebla dowodzenia wśród ćwiczących wojsk**, w wojskach inżynieryjnych wyróżnić można ćwiczenia: kompanijne, batalionowe, pułkowe i brygadowe. Zgodnie z ustaleniami zawartymi w "Programie szkolenia pododdziałów wojsk inżynieryjnych" ćwiczenia prowadzone z drużynami, plutonami i kompaniami określa się jako zajęcia taktyczno-inżynieryjne i prowadzi się je według ustaleń tych programów.

Stosowanie kryterium podziału według **rozmachu ćwiczenia** za podstawę przyjmuje wielość i czas zaangażowania sił i środków. W pierwszej kolejności kryterium to umożliwia klasyfikowanie ćwiczeń na taktyczne lub operacyjne. Sfera czasowa tego kryterium pozwala na określanie ćwiczeń na jednodniowe lub wielodobowe.

Ze względu na **cele szkoleniowe**, ćwiczenia można podzielić na: uczące, zgrywające, doskonalące, sprawdzające, doświadczalne, pokazowe i instruktażowo-metodyczne.

Miejsce prowadzenia ćwiczeń rzutuje na warunki i sposób ich realizacji w pomieszczeniach (budynekach stacjonarnych) lub na placach ćwiczeń i w obiektach tymczasowych.

Liczba ćwiczących szczebli dowodzenia określa pionową strukturę organizacyjną ćwiczenia, a w tym liczbę ćwiczących odpowiednio podległych szefostw, dowództw wojsk inżynieryjnych.

Kryterium liczby stron ćwiczących wskazuje na liczbę stron występujących w ćwiczeniu. W wojskach inżynieryjnych najczęściej prowadzi się ćwiczenia jednostronne. Ze względu na specyfikę zabezpieczenia inżynieryjnego działań bojowych i wykorzystanie wojsk inżynieryjnych na polu walki trudno jest stosować na szeroką skalę ćwiczenia dwustronne.

Powyższe kryteria służą do precyzyjnego określania rodzaju i formy ćwiczenia oraz jego struktury organizacyjnej i celów szkoleniowych.

Ze względów praktycznych najczęściej do określenia rodzaju ćwiczenia stosuje się dwa kryteria - cele szkoleniowe oraz sposoby jego organizacji i prowadzenia.

1.4. Rodzaje ćwiczeń prowadzonych w wojskach inżynieryjnych

W wojskach inżynieryjnych (szefostwach i jednostkach wojskowych) ze względu na sposób organizacji i prowadzenia ćwiczeń, a także na treści i specyfikę szkolenia wyróżnia się następujące ich rodzaje: grupowe, treningi sztabowe, dowódczo-sztabowe, szkieletowe oraz z wojskami.

1.4.1. Ćwiczenie grupowe

Ćwiczenie grupowe jest formą szkolenia inżynieryjnego stosowaną w indywidualnym kształceniu oficerów. Polega na tym, że wszyscy ćwiczący oficerowie występują w tej samej roli (np. dowódcy, szefa sztabu, szefa saperów) tworząc grupę szkoleniową i indywidualnie lub zbiorowo rozwiązują zadanie szkoleniowe oparte na jednolitej dla wszystkich sytuacji taktycznej i inżynieryjnej.

Kierownik ćwiczenia występuje najczęściej w dwóch rolach, głównie jako nauczyciel oraz w razie potrzeby jako przedstawiciel wyższego szczebla dowodzenia, informujący ćwiczących o położeniu wojsk własnych i przeciwnika.

Ćwiczenie grupowe w swojej formie jest zbliżone do ćwiczeń (zajęć praktycznych) prowadzonych w uczelniach (szkołach) cywilnych, gdzie studenci (uczniowie) pod kierunkiem nauczyciela wykonują praktycznie zadania szkoleniowe.

Głównym celem ćwiczeń grupowych jest uczenie lub doskonalenie indywidualnych umiejętności oficerów w zakresie rozwiązywania problemów inżynierskich.

Cele uczące stosuje się najczęściej w ćwiczeniach prowadzonych w uczelniach wojskowych i ośrodkach szkolenia kadry, gdzie odbywa się podstawowe przygotowanie oficerów do pełnienia obowiązków na danym stanowisku etatowym. W ćwiczeniach prowadzonych w jednostkach wojskowych zakłada się cele uczące jako główne w przypadku, gdy istnieje konieczność przygotowania poszczególnych oficerów do pełnienia funkcji na stanowiskach dowódczych w pododdziałach o takiej samej lub zbliżonej specjalności. Sytuacja taka ma miejsce zazwyczaj po dokonaniu zasadniczych zmian organizacyjnych jednostek wojskowych, w okresie poprzedzającym osiągnięcie gotowości do działania w nowej strukturze organizacyjnej.

W szefostwach i jednostkach wojskowych cele doskonalące formułuje się głównie w ćwiczeniach grupowych prowadzonych dla podtrzymania osiągniętego stopnia wyszkolenia indywidualnego oficerów oraz w przypadku rozwiązywania nowej problematyki inżynierskiej lub stosowania nowych metod pracy szefostw i dowództw.

W zależności od zakresu tematu i liczby zagadnień szkoleniowych, ćwiczenie grupowe może składać się z jednego lub kilku 2-6 godzinnych zajęć, które mogą być prowadzone w pomieszczeniach (salach wykładowych) z użyciem pomocy szkoleniowych (schematów, przeźroczy, filmów itp.). Niektóre zajęcia mogą być realizowane w terenie (np. dotyczące sposobu prowadzenia rekonesansu, organizacji współdziałania, stawiania zadań).

Zasadnicza metoda stosowana w ćwiczeniu grupowym to działanie praktyczne oraz niekiedy dyskusja, opis lub pokaz.

Ćwiczenie grupowe pod względem organizacyjnym jest najprostszym rodzajem ćwiczenia, wymagającym najczęściej znikomego zabezpieczenia materiałowego.

Do pozytywnych właściwości ćwiczenia grupowego należy zaliczyć:

- możliwość praktycznego wykorzystania nabytych wiadomości teoretycznych w konkretnej sytuacji operacyjno-taktycznej i inżynierskiej;

- możliwość dokładnego rozwiązywania poszczególnych problemów inżynierskich;

- możliwość wywierania przez kierownika ćwiczenia ciągłego wpływu na pracę ćwiczących poprzez dokonywanie korekt sytuacji;

- wskazywanie sposobów dochodzenia do prawidłowych rozwiązań.

Cechy negatywne to:

- znaczna umowność sytuacji operacyjno-taktycznej i inżynierskiej wynikająca z niedoskonałości jej opisu;

- rozwiązywanie zagadnień szkoleniowych przez ćwiczących w dużym przedziale czasu (nielimitowany czas operacyjny).

W ćwiczeniach grupowych składających się z kilku tematycznie odrębnych zajęć, w roli kierownika ćwiczenia do ich przeprowadzenia mogą być zaangażowani różni oficerowie zgodnie z posiadaną specjalnością, wiedzą i doświadczeniem. Najczęściej stosowane jest to w ćwiczeniach prowadzonych w uczelniach wojskowych i ośrodkach szkolenia kadry.

1.4.2. Trening sztabowy

Trening sztabowy jest formą szkolenia inżynierskiego stosowaną w doskonaleniu oficerów w zespołowym działaniu. Treningi sztabowe mają szerokie zastosowanie w szkoleniu organów dowodzenia, ćwiczący oficerowie występują zazwyczaj na etatowych stanowiskach w komórkach organizacyjnych (oddziałach, wydziałach, sztabach, szefostwach, służbach).

Cechą charakterystyczną treningu sztabowego jest to, że ćwiczący rozwiązują najczęściej jeden problem (jedno zadanie) w czasie kilku godzin jednego dnia. Można powiedzieć, że trening sztabowy składa się tylko z jednego etapu.

W treningach sztabowych cel główny ukierunkowany jest na doskonalenie stopnia wyszkolenia zespołowego i indywidualnego oficerów po zakończeniu cyklu szkolenia indywidualnego. Niekiedy trening sztabowy może być ukierunkowany na realizację celów doświadczalnych dotyczących metod pracy zespołowej organów dowodzenia. W treningu sztabowym mogą być realizowane także cele zmierzające do sprawdzenia stopnia przygotowania oficerów do pełnienia funkcji na zajmowanych stanowiskach w określonych komórkach organizacyjnych (szefostwach, oddziałach, wydziałach).

Ze względu na zakres przerabianych zagadnień treningi sztabowe dzielą się na szczegółowe i ogólne.

Szczegółowy trening sztabowy przeprowadza się w poszczególnych komórkach organizacyjnych szefostw lub dowództw z określonym zespołem oficerów. Celem takiego treningu jest doskonalenie działania zespołowego danej komórki i poszczególnych oficerów w wykonywaniu zadań służbowych. Prowadzi się go z zasady w salach odpraw lub pomieszczeniach służbowych. Kierownikiem szczegółowego treningu

sztabowego jest dowódca jednostki lub szef ćwiczącej komórki organizacyjnej⁸.

Ogólny trening sztabowy realizuje się z całym stanem osobowym szefostwa lub dowództwa jednostki wojskowej. Celem takiego treningu jest doskonalenie lub zgrywanie poszczególnych komórek organizacyjnych w wykonywaniu zadań zespołowych w ramach podtrzymania kondycji sztabowej oraz przygotowania do udziału w ćwiczeniach dowódczo-sztabowych lub innych, bardziej złożonych. Kierownikiem ogólnego treningu sztabowego jest najczęściej szef (dowódca) ćwiczącego szefostwa (jednostki wojsk inżynieryjnych). W zależności od liczby uczestniczących szczebli dowodzenia trening sztabowy może być jedno-szczeblowy lub dwuszczeblowy. Uczestniczyć w nim mogą sztaby oddziałów inżynieryjnych oraz sztaby pododdziałów typu batalion. Prowadzony może być w salach lub w terenie. W treningu sztabowym główną metodą nauczania jest działanie praktyczne polegające na zespołowym rozwiązywaniu danego problemu z możliwością powtarzania określonych czynności praktycznych, aż do osiągnięcia zadowalających umiejętności lub nawyków.

1.4.3. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe jest formą szkolenia stosowaną w kształceniu oficerów w umiejętności zespołowego działania. Ćwiczący oficerowie występują na etatowych stanowiskach w komórkach organizacyjnych dowództw i realizują zadania wynikające z ich obowiązków. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe organizuje się od szczebla oddziału wzwyż i prowadzi z zasady bez udziału wojsk. Zespół ćwiczący stanowi

---

⁸ W pozostałych rodzajach ćwiczeń (dowódczo-sztabowego, szkieletowego i z wojskami) kierownikiem ćwiczenia jest dowódca (szef) bezpośredni przełożony ćwiczącego szczebla dowodzenia.

strukturalnie jednolity organ dowodzenia wojskami, zorganizowany według faktycznego lub ćwiczebnego etatu.

Cele ćwiczenia dowódczo-sztabowego mogą być następujące:

- zgrywanie poszczególnych komórek organizacyjnych dowództw w realizacji wszystkich funkcji związanych z dowodzeniem wojskami;
- doskonalenie dowódców i poszczególnych oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb w działaniu zespołowym i indywidualnym;
- uczenie zespołowego dowodzenia wojskami (tylko w uczelniach i ośrodkach szkolenia kadry);
- sprawdzenie przygotowania dowództw do pracy w warunkach zbliżonych do bojowych oraz ćwiczeń z wojskami;
- badanie słuszności przyjętych hipotez i założeń operacyjno-taktycznych i inżynierskich dotyczących organizacji zabezpieczenia inżynierskiego i użycia wojsk inżynierskich.

Ćwiczące dowództwa wojsk inżynierskich organizują swoją pracę na podstawie kilku sytuacji taktyczno-inżynierskich oraz otrzymanych zadań. Temat i zagadnienia szkoleniowe w ćwiczeniu dowódczo-sztabowym obejmują znacznie szerszy zakres problemów niż w treningu sztabowym. Dlatego też wskazane jest, aby ćwiczenie dowódczo-sztabowe trwało kilka dni bez przerwy, co umożliwi osiągnięcie większego zgrania ćwiczących.

W ćwiczeniu dowódczo-sztabowym prowadzonym w wojskach inżynierskich ćwiczy faktycznie tylko jedna strona. Przeciwnik jest przedstawiony umownie na mapach i w założeniu, zgodnie z jego zasadami działania i strukturami organizacyjnymi. Często przeciwnik jest podgrywany przez odpowiedni zespół.

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe z reguły odbywa się w pomieszczeniach (salach), a całość problemów rozpatruje się na mapach, niekiedy tylko w terenie. Pozwala to na rozwiązywanie problemów w dowolnym terenie, bez przywiązywania sytuacji inżynierskiej do miejsca pobytu

dowództwa. Ćwiczenie dowódczo-sztabowe może być jednoszczeblowe lub wieloszczeblowe, z użyciem środków łączności lub bez ich stosowania.

Pod względem organizacyjnym ćwiczenie dowódczo-sztabowe nie wymaga dużych nakładów środków materiałowych.

1.4.4. Ćwiczenie szkieletowe

Ćwiczenie szkieletowe jest formą szkolenia zespołowego dowództw wojsk inżynieryjnych polegającym na organizacji i praktycznej realizacji dowodzenia wojskami inżynieryjnymi w konkretnych warunkach terenowych oraz umownie przyjętą sytuacją taktyczno-inżynieryjną (operacyjno-strategiczną).

Celami ćwiczenia szkieletowego mogą być:

- zgrywanie komórek organizacyjnych dowództw w ramach praktycznej realizacji wszystkich funkcji związanych z dowodzeniem wojskami inżynieryjnymi;
- doskonalenie dowódców i poszczególnych oficerów sztabu, szefów rodzajów wojsk i służb w działaniu zespołowym i indywidualnym w ramach dowodzenia wojskami;
- sprawdzenie przygotowania dowództw do pracy w warunkach zbliżonych do bojowych oraz do ćwiczeń z wojskami;
- badanie słuszności przyjętych hipotez i założeń operacyjno-taktycznych i inżynieryjnych dotyczących organizacji zabezpieczenia inżynieryjnego i użycia wojsk inżynieryjnych.

Jako podstawę w ćwiczeniu szkieletowym przyjmuje się działanie dowództw na stanowiskach dowodzenia rozmieszczonych w terenie zgodnie z obowiązującymi normami wraz ze środkami łączności i transportu.

W ćwiczeniu szkieletowym udział biorą dowództwa i pododdziały zabezpieczenia (łączności, regulacji ruchu, logistyczne oraz niekiedy rozpoznawcze).

W wojskach inżynieryjnych ćwiczenie szkieletowe jest z zasady jednostronne, wieloszczeblowe z podgrywaniem⁹ i pozorowaniem strony przeciwnej. Pozorację stosuje się w celu zbliżenia warunków pracy ćwiczących do istniejących na polu walki oraz wówczas, gdy w ćwiczeniu biorą udział pododdziały rozpoznawcze.

W celu weryfikacji przyjętych decyzji i zaplanowanych sposobów działania oraz dokonania kontroli obiegu informacji w ćwiczeniu szkieletowym mogą brać udział pododdziały inżynieryjne. Liczba pododdziałów oraz przedział czasowy w jakim są angażowane w ćwiczeniu szkieletowym w zależności od potrzeb i możliwości poligonowych może być różna. Wyróżnia się ćwiczenie szkieletowe z epizodycznym udziałem wojsk oraz z oznaczonymi wojskami.

Ćwiczenie szkieletowe z epizodycznym udziałem wojsk prowadzi się z dowództwem oraz jednym lub kilkoma pododdziałami inżynieryjnymi, które uczestniczą tylko w części ćwiczenia, jednym lub kilku etapach. Ćwiczenie szkieletowe z oznaczonymi wojskami realizuje się z dowództwem przy udziale jednego lub kilku bojowych pododdziałów we wszystkich etapach ćwiczenia.

Ćwiczenie szkieletowe wymaga użycia znacznych zasobów materiałowych i pod względem organizacyjnym stanowi trudne, a zarazem kosztowne przedsięwzięcie realizacyjne.

---

⁹ Liczba oficerów o odpowiedniej specjalności w zespołach podgrywających powinna umożliwiać analizowanie otrzymanych zadań, ocenę realności ich wykonania oraz zapewnić zdolność do składania meldunków i udzielania odpowiedzi na pytania ćwiczących.

1.4.5. Ćwiczenie z wojskami

Ćwiczenie z wojskami jest najwyższą formą szkolenia zespołowego oddziałów i pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Polegano na praktycznej realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego i dowodzenia wojskami inżynieryjnymi w konkretnych warunkach terenowych oraz z umowną sytuacją operacyjno-taktyczną i inżynieryjną. Podczas tego ćwiczenia wyrabia się nawyki działania, wytrzymałość psychiczną i fizyczną wojsk.

Istota ćwiczenia z wojskami polega na szkoleniu dowództw i wojsk według jednolitego tła operacyjnego lub taktycznego i inżynieryjnego w zakresie wykonywania różnorodnych zadań inżynieryjnych w skomplikowanych warunkach terenowych i atmosferycznych.

Głównym celem ćwiczeń z wojskami jest przygotowanie wojsk do działania na polu walki oraz utrzymanie na wysokim poziomie zdolności bojowej. Ćwiczenie z wojskami może mieć następujące cele szczegółowe:

- zgrywanie dowództw i pododdziałów różnych specjalności w ramach oddziału w ciągłym i kompleksowym organizowaniu i wykonywaniu zadań inżynieryjnych;
- doskonalenie pododdziałów w realizacji typowych zadań inżynieryjnych;
- doskonalenie umiejętności dowództw w dowodzeniu pododdziałami;
- sprawdzenie oficerów w zakresie umiejętności wypracowania decyzji, opracowania zadań i dokumentów bojowych oraz umiejętności ciągłego dowodzenia wojskami;
- zbadanie teorii (hipotez) dotyczącej nowych sposobów wykonania zadań przez wojska.

Tematykę dla ćwiczeń prowadzonych z oddziałem wojsk inżynieryjnych ujmuje się w rocznych planach szkolenia. Dla pododdziałów typu batalion, kompania i mniejszych tematy i zagadnienia szkoleniowe ćwiczeń zawarte są w programie szkolenia pododdziałów liniowych wojsk inżynieryjnych.

Ćwiczenia z wojskami inżynieryjnymi mogą być prowadzone w ramach udziału w ćwiczeniach szczebla nadrzędnego, np. dywizyjny batalion saperów może brać udział w ćwiczeniu szkieletowym dywizji.

Ćwiczenie z wojskami inżynieryjnymi w zasadzie jest jednostronne i wieloszczeblowe z pozorowaniem wojsk strony przeciwnej oraz wybranych elementów wojsk własnych. Dwustronne ćwiczenia z wojskami inżynieryjnymi mogą być prowadzone na niskim szczeblu dowodzenia (typu pluton, kompania), np. podczas realizowania zagadnień szkoleniowych, takich jak budowa zapór minowych przed przednim skrajem obrony wojsk własnych oraz wykonywanie przejść w zaporach minowych na linii styczności wojsk własnych i przeciwnika.

Realizm ćwiczenia z wojskami powinien być najbardziej zbliżony do warunków pola walki. Ćwiczenie to jest najtrudniejsze do przeprowadzenia, wymaga zużycia ogromnej liczby materiałów oraz jest najkosztowniejsze ze wszystkich ćwiczeń. Dlatego też ogranicza się liczbę szczebli ćwiczących, skupiając się na realizacji ćwiczeń z pododdziałami wojsk inżynieryjnych.

1.5. Specyfika prowadzenia ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych

Po dokonaniu wszystkich czynności organizacyjnych przez kierownika ćwiczenia oraz osiągnięciu gotowości do ćwiczenia przez ćwiczących przystępuje się do przeprowadzenia ćwiczenia. Wielkość i skład kierow-

nictwa ćwiczenia zależy od celów i rodzaju ćwiczenia, jego rozmachu oraz szczebla dowodzenia ćwiczących.

Zakres kompetencji poszczególnych osób funkcyjnych w kierownictwie określają odpowiednie instrukcje o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń¹⁰.

1.5.1. Rozpoczęcie ćwiczenia

W zależności od rodzaju ćwiczenia, tematu i celów szkoleniowych jego rozpoczęcie może być dokonane w różny sposób.

Przed przeprowadzeniem ćwiczenia grupowego jego kierownik w określonym terminie udziela instruktażu dla ćwiczących, w którym podaje nazwę ćwiczenia, cele i układ ćwiczenia (liczbę zajęć i ich tematy) oraz funkcję w jakiej będą występowali. Zapoznaje się ich z zadaniami jakie mają wykonać podczas przygotowania się do zajęć oraz w czasie zajęć.

Przed ćwiczeniem (np. podczas instruktażu), ćwiczącym wręcza się założenie, zadania bojowe i zarządzenia, które stanowią podstawę do przygotowania się ćwiczących do zajęć.

Zajęcia prowadzone w pomieszczeniu lub w terenie rozpoczynają się od podania tematu, celu i zagadnień szkoleniowych, a następnie kierownik ćwiczenia sprawdza stopień przygotowania się szkolonych do udziału w ćwiczeniu.

Pozostałe rodzaje ćwiczeń (trening sztabowy, ćwiczenie dowódczo-sztabowe, szkieletowe i z wojskami) rozpoczynają się zazwyczaj sprawdzeniem sposobów osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej lub tylko wybranych zagadnień z tej problematyki, zgodnie z potrzebami i

---

¹⁰ Obecnie obowiązuje *Instrukcja o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych w siłach zbrojnych RP*, sygn. Szt. Gen. 1402/92, Warszawa 1992.

możliwościami szkoleniowymi w tym zakresie. Ustalone zadania szkoleniowe w tym zakresie mogą stanowić pierwszy etap ćwiczenia.

Trening sztabowy może rozpocząć się od sprawdzenia gotowości alarmowej ćwiczących lub sprawdzenia znajomości sytuacji i otrzymanego zadania. Jeżeli trening sztabowy prowadzony jest w terenie to sprawdzeniu podlega także sposób rozmieszczenia i urządzenia polowego stanowiska (lub kilku stanowisk) dowodzenia.

Rozpoczęcie merytorycznej części treningu sztabowego uzależnione jest od tematu, celów i zagadnień szkoleniowych. Treningi ogólne o tematyce kompleksowej mogą rozpoczynać się od oceny sytuacji (po otrzymaniu założenia). Po przekazaniu ćwiczącym zadania bojowego, przystępują oni do jego analizy, wypracowują koncepcję wykonania zadania, podejmują decyzję oraz formułują i przekazują zadania dla podwładnych (w treningu dwuszczeblowym).

Ćwiczenie dowódczo-sztabowe przeważnie rozpoczyna się od wprowadzenia wyższych stanów gotowości bojowej lub tylko sprawdzenia gotowości alarmowej jednostki wojskowej. Założenie do ćwiczeń (bez zadań bojowych) ćwiczący mogą otrzymać wcześniej, co pozwala na sprawne przygotowanie się do ćwiczenia (rozmieszczenie stanowiska dowodzenia, nawiązanie łączności itp.). Natomiast postawienie im zadań bojowych (mogą być przekazane ustnie, pisemnie lub przez środki techniczne) stanowi moment merytorycznego rozpoczęcia ćwiczenia. Po otrzymaniu zadań ćwiczący przystępują do planowania i organizowania działania podległych im wojsk.

Kierownik ćwiczenia wraz ze swoimi zastępcami (pomocnikami) w pierwszym etapie kontroluje czynności ćwiczących związane z wprowadzeniem alarmów, stawiennictwa kadry i urządzaniem stanowiska dowodzenia.

Ćwiczenie szkieletowe najczęściej rozpoczyna się od sprawdzenia sposobu osiągnięcia wyższych stanów gotowości bojowej oraz przegrupo-

wania ćwiczących dowództw i zabezpieczających pododdziałów do rejonów alarmowych (placów ćwiczeń) w celu rozwinięcia stanowisk dowodzenia. Rozwinięcie stanowisk dowodzenia odbywa się na podstawie odpowiednich informacji zawartych w założeniach do ćwiczenia.

Kierownictwo ćwiczenia po dokonaniu kontroli działania ćwiczących podczas osiągania wyższych stanów gotowości bojowej, przegrupowuje się do rejonu ćwiczenia, w miejsce umożliwiające sprawne kierowanie ćwiczeniem.

Ćwiczenie z wojskami rozpoczyna się od sprawdzenia sposobu osiągania wyższych stanów gotowości bojowej i przegrupowania kierownictwa, ćwiczącego dowództwa i pododdziałów do rejonu rozpoczęcia ćwiczenia. Zapoznanie ćwiczącego dowódcy z rejonami (miejscami) rozpoczęcia ćwiczenia i terminowe ich zajęcie może być nakazane w założeniu (wymaga to umieszczenia w nim niezbędnych informacji zadaniowych) lub przez ustne postawienie zadań przez kierownika ćwiczenia.

Etap rozpoczynający ćwiczenie można przyjąć za zakończony w przypadku, gdy ćwiczące dowództwa, szefostwa i pododdziały w ustalonym miejscu i czasie osiągną gotowość do rozwiązywania merytorycznych (zasadniczych) zagadnień szkoleniowych w kolejnych etapach ćwiczenia.

1.5.2. Realizacja zasadniczych etapów ćwiczenia

W ćwiczeniu grupowym zamiast etapów stosuje się podział na zajęcia, a te z kolei na zagadnienia.

Każde zagadnienie rozpoczyna się od podania jego nazwy i krótkiego wprowadzenia w sytuację (podanie czasu operacyjnego i miejsca, gdzie znajduje się dana osoba funkcyjna itp.). Następnie kierownik ćwiczenia określa czas na przedstawienie rozwiązania przez ćwiczących. Jeżeli

podczas instruktażu nie zostały nakazane zadania do wykonania przed zajęciami, to kierownik w każdym zagadnieniu wydziela czas na indywidualne przygotowanie rozwiązania zagadnień przez ćwiczących.

W zależności od złożoności zagadnienia szkoleniowego i przeznaczonego czasu, kierownik ćwiczenia może wysłuchać rozwiązań zaprezentowanych przez kilku oficerów. Niekiedy pożądana jest dyskusja nad przedstawionymi rozwiązaniami. W końcowej części rozpatrywania zagadnienia kierownik ćwiczenia dokonuje podsumowania, wskazując na jego dodatnie i ujemne strony. Ważną sprawą jest umiejętne ale zdecydowane ingerowanie kierownika w postępowanie ćwiczących. Gdy ćwiczący rozwiązują problem błędnie, nie powinien narzucać rozwiązań wypracowanych przez autora ćwiczenia, lecz starać się naprowadzić ćwiczących na właściwy tok myślenia.

Zajęcia w terenie powinny być prowadzone w kilku punktach (miejscach) pracy. Po dojściu do każdego punktu ćwiczący powinni przystąpić do orientacji topograficznej, taktycznej i oceny inżynierskiej terenu. Następnie kierownik ćwiczenia realizuje kolejno określone zagadnienia szkoleniowe.

W **treningu sztabowym** kierownik ćwiczenia czuwa nad tokiem pracy ćwiczących, koryguje sytuację tak, aby ich zachowanie było zbliżone do realnych warunków na polu walki. W określonych terminach zatwierdza meldunki ćwiczącego szefa (dowódcy), ocenia wykonane dokumenty.

W toku trwania etapów dotyczących dynamicznej części treningu sztabowego, kierownik ćwiczenia stopniowo podaje informacje zmieniające warunki wykonania zadań, tak aby występowało narastanie sytuacji kryzysowej, zmuszającej ćwiczących do reagowania w ograniczonym czasie. W przypadku podawania kolejno po sobie różnych sytuacji o znikomym wzajemnym związku, należy ćwiczącym pozostawić czas na zapoznanie się z ich zmianą i rozwiązanie nowych problemów.

W czasie realizacji poszczególnych przedsięwzięć szkoleniowych treningu sztabowego szef (dowódca) powinien umiejętnie łączyć funkcję kierownika ćwiczenia i funkcję dowódcy (szefa) - przełożonego ćwiczących. Kierownik ćwiczenia powinien czuwać nad poprawnością przebiegu treningu zmierzającego do osiągnięcia celów dydaktycznych poprzez sprawne realizowanie zagadnień szkoleniowych. Natomiast jako dowódca powinien ocenić charakter pracy komórek organizacyjnych, umiejętności poszczególnych oficerów, czuwać nad kształceniem samodzielności ćwiczących w rozwiązywaniu zadań szkoleniowych. Nie powinien prezentować ćwiczącym szczegółowych rozwiązań lub udzielać wskazówek, a jedynie ograniczyć się do oceny treści przedstawionych meldunków (propozycji).

W **ćwiczeniu dowódczo-sztabowym** kierownik ćwiczenia kontroluje działanie ćwiczącego dowództwa w czasie rozwiązywania zadań szkoleniowych. Pożądane jest częste wprowadzanie zmian w sytuacji, które zmuszają ćwiczących do czujności i ciągłości działania związanego z dowodzeniem wojskami.

Informacje o nowych sytuacjach przekazywane są przez członków kierownictwa, podległe mu zespoły rozjemcze oraz przez zespół podgrywający. Zespół podgrywający może podać tylko te informacje, które w konkretnej sytuacji wynikają ze sposobu działania ćwiczących, dla przykładu zespół podgrywający może podać informacje o tych obiektach terenowych, rejonach lub rubieżach, do których ćwiczący skierowali elementy rozpoznawcze.

Kierownik ćwiczenia, jego zastępcy (pomocnicy) oraz oficerowie z zespołów rozjemczych kontrolują sposób i wyniki pracy zespołowej. Oceniają treść i terminowość składanych meldunków, przekazywanych zadań oraz wypracowanych dokumentów. Na podstawie uzyskanych ocen i obserwacji ustalają stopień zgrania dowództwa w dowodzeniu wojskami oraz indywidualne przygotowanie dowódców do kierowania

komórkami organizacyjnymi dowództwa. W sytuacji, gdy ćwiczący dowódca podejmie decyzję, która nie zapewnia rozpatrzenia istotnych zagadnień szkoleniowych, kierownik ćwiczenia poprzez wprowadzanie istotnych informacji lub działanie podgrywki (pozoracji) doprowadza do jej zmiany przez ćwiczących lub osobiście wnosi do jej treści niezbędne poprawki.

Zasadnicza część **ćwiczenia szkieletowego** rozpoczyna się po postawieniu ćwiczącym zadań do wykonania. Ćwiczący przystępują do planowania i organizowania, a w niektórych przypadkach (ćwiczenie z epizodycznym udziałem lub z oznaczonymi wojskami) do realizacji zadań bojowych. W ćwiczeniu szkieletowym czas operacyjny jest najczęściej zgodny z czasem astronomicznym. Stąd uwaga kierownika ćwiczenia powinna być skupiona na ocenie terminów przekazywania informacji (meldunków, zadań itp.) oraz na zgodności treści zadań ustalonych w ćwiczącym dowództwie i zadań jakie otrzymały podległe dowództwa (dowódcy).

Pomocnicy kierownika ćwiczenia zbierają informacje o umiejętnościach wykonywania obowiązków w poszczególnych komórkach organizacyjnych oraz o decyzjach i działaniach ćwiczących, które przekazują kierownikowi ćwiczenia i udostępniają je zespołowi omówienia ćwiczenia.

Ćwiczenie szkieletowe w końcowym etapie powinno doprowadzić do zmiany zadań związanych z innym rodzajem działań bojowych, co wymaga podejmowania nowej decyzji i postawienia nowych zadań bojowych.

W **ćwiczeniu z wojskami inżynierskimi** głównej obserwacji powinien podlegać sposób organizacji wykonawstwa zadań bojowych oraz sposoby i skutki działania wojsk. W celu uniknięcia uchybień oraz zapewnienie możliwości wczesnego reagowania na nieprawidłowości, kierownik powinien szczegółowo zapoznać się z decyzjami i zadaniami dla wojsk.

Jednak działalność kierownika, jego pomocników nie powinna wyręczać szkolonych w realizacji podstawowych obowiązków ćwiczących.

Realizacja zagadnień wymagająca użycia bojowych środków inżynierskich powinna być dokładnie zaplanowana zarówno od strony taktyczno-inżynierskiej, jak i zachowania bezpieczeństwa. Z jednej strony dbałość o bezpieczeństwo nie powinna oderwać wykonawstwa zadań szkoleniowych z bojowymi środkami od sytuacji ćwiczenia. Z drugiej jednak strony inne ćwiczące pododdziały (np. sąsiednie) nie powinny być zaskakiwane użyciem materiałów wybuchowych do wykonywania prac inżynierskich. Prace z bojowymi środkami inżynierskimi powinny być realizowane na ściśle określonych placach ćwiczeń, co powinno być uwzględnione i wkomponowane w sytuację taktyczną.

Do prawidłowego realizowania zagadnień szkoleniowych z użyciem bojowych środków inżynierskich powołuje się rozjemców przy pododdziałach. Mając do dyspozycji środki łączności mogą oni kierować elementami pozorowania przeciwnika i własnych wojsk zmechanizowanych lub czołgów w rejonach wykonywania prac z materiałem wybuchowym, a w razie nieprawidłowości niezwłocznie interweniować w celu zachowania warunków bezpieczeństwa ćwiczącym, współdziałającym i pozorującym. Po zakończeniu ćwiczenia z bojowymi środkami inżynierskimi rozlicza się ich zużycie oraz dokładnie sprawdza się teren ćwiczeń.

W działaniu pozoracji główny wysiłek należy położyć na działanie grup dywersyjnych, zmuszające ćwiczących do bojowego zachowania się podczas wykonywania zadań inżynierskich. Ponadto pozoracja przeciwnika i wojsk własnych powinna weryfikować terminowość i poprawność wykonania prac inżynierskich.

Ćwiczenie z wojskami oceniane jest jako sfera organizacji działania wojsk oraz praktyczne wykonywanie zadań przez ćwiczące pododdziały.

1.5.3. Zakończenie i omówienie ćwiczeń

Zakończenie ćwiczenia stanowi etap związany z powstaniem warunków do sprawnego przejścia ćwiczących do dalszego służbowego działania. W etapie końcowym ćwiczeń prowadzonych z wojskami i w terenie, najczęściej doprowadza się do ześrodkowania ćwiczących w rejonach umożliwiającym dokonanie oceny ćwiczących pod względem ilościowego i jakościowego stanu sprzętu, ilości zużytych materiałów i przejechanych kilometrów. W ćwiczeniach grupowych i treningach sztabowych zakończenia jako oddzielnego etapu nie realizuje się.

W etapie zakończenia ćwiczenia szkoleni rozwiązują najczęściej zagadnienia związane z odtworzeniem gotowości bojowej oraz przygotowaniem żołnierzy i sprzętu do nowych zadań bojowych. Ponadto mogą być realizowane zagadnienia dotyczące prowadzenia zabiegów chemicznych, sprawdzenia terenu na zaminowanie itp. Niekiedy zakończeniem ćwiczenia może być wykonanie przez ćwiczących marszu do rejonu pobytu na poligonie lub miejsca stałej dyslokacji.

Po zakończeniu ćwiczenia szkoleni dokonują rozliczenia bojowego środków minersko-zaporowych, środków pozoracji pola walki oraz sprawdzają stan dokumentów niejawnych, którymi posługiwali się w ćwiczeniu. W określonym przez kierownika ćwiczenia miejscu i czasie przeprowadza się omówienie ćwiczenia.

Omówienie ćwiczenia w wojskach inżynieryjnych składa się zazwyczaj z trzech części. W pierwszej części podaje się temat, cele szkoleniowe, skład stron oraz założone zamiary wykonania zadań zabezpieczenia inżynieryjnego. W drugiej części prezentuje się ogólny przebieg ćwiczenia, wyjaśnia się teoretyczne podstawy przyjętych rozwiązań przez autora ćwiczenia oraz porównuje się z nimi decyzje ćwiczących. W trzeciej części omówienia dokonuje się oceny ćwiczących, skupiając

uwagę na ocenie merytorycznej strony przyjętych rozwiązań oraz na ocenie indywidualnego i zespołowego sposobu ich wypracowania.

Omówienie prowadzi się według przygotowanego planu, w którym ujmuje się następujące elementy:

- wprowadzenie do omówienia;
- przedstawienie przez autora ćwiczenia zamiaru taktyczno-inżynierskiego oraz głównych zagadnień szkoleniowych;
- ocena przez kierownika ćwiczenia przebiegu ćwiczenia oraz poprawności przyjmowanych rozwiązań przez ćwiczących;
- zakończenie omówienia (wytyczne do dalszego szkolenia, wyróżnienie ćwiczących itp.).

Omówienie traktowane jako wyodrębnione przedsięwzięcie w **ćwiczeniu grupowym** stosuje się w sytuacjach, gdy składa się ono co najmniej z kilku zajęć. W ćwiczeniach grupowych o niewielkiej liczbie zajęć (jedno - dwa) omówienie stanowi zazwyczaj element końcowej części ostatniego zajęcia.

Omówienie **treningu sztabowego** prowadzi się po jego zakończeniu w rejonie prowadzenia lub po powrocie do garnizonu, jeśli był prowadzony w terenie. W omówieniu biorą udział oficerowie wyznaczeni przez kierownika ćwiczenia, który kieruje się potrzebą zachowania autorytetu służbowego oficerów biorących udział w ćwiczeniu.

Omówienie **ćwiczenia dowódczo-sztabowego** prowadzi kierownik ćwiczenia po jego zakończeniu. Na miejsce omówienia ćwiczenia wybiera się najczęściej pomieszczenie w rejonie, w którym było przeprowadzone.

Podstawę do omówienia stanowią oceny i opinie kierownika oraz jego zastępców (pomocników), a także meldunki kierowników zespołów rozjemczych. Treść omówienia ćwiczenia dowódczo-sztabowego prowadzonego z dowództwem oddziału i wyższym szczeblem dowodzenia może być przygotowana przez zespół omówienia (kilku oficerów).

W omówieniu powinni uczestniczyć obowiązkowo oficerowie, którzy w ćwiczeniu pełnili funkcje decydujące o treści i sposobach osiągnięcia rozwiązań zagadnień szkoleniowych oraz mogą decydować o usunięciu usterek na drodze służbowej po zakończeniu ćwiczenia.

Omówienie **ćwiczenia szkieletowego** dokonuje się najczęściej po przybyciu dowództwa i pododdziałów do miejsca stałej dyslokacji. Ważną sprawą jest ocenienie wszystkich ćwiczących szczebli dowodzenia.

Kierownik ćwiczenia powinien rozpocząć ocenę ćwiczących od najniższego szczebla dowodzenia, a zakończyć na najwyższym. W ćwiczeniu szkieletowym omówienie ćwiczenia może być prowadzone dwustopniowo. Najpierw omówienie ogólne przeprowadzone przez kierownika ćwiczenia, a następnie omówienie szczegółowe w zespołach specjalistycznych dokonane przez pomocników lub rozjemców z rodzajów wojsk i służb.

Omówienie **ćwiczenia z wojskami** dokonuje się na poligonach (placach ćwiczeń) lub po powrocie do miejsca stałej dyslokacji. Sposób prowadzenia omówienia jest podobny do omówienia ćwiczenia szkieletowego. Uwagi o ćwiczeniu dla żołnierzy w ćwiczących pododdziałach przekazują ich dowódcy po zakończeniu omówienia wśród kadry.

Treść omówienia służy do opracowania sprawozdania z ćwiczenia oraz wniosków do realizacji po ćwiczeniu.

W sprawozdaniu podaje się istotne informacje dotyczące:

- tematu, celów ćwiczenia oraz terminów jego przeprowadzenia;
- składu ćwiczących i kierownictwa ćwiczenia;
- uwag o przebiegu poszczególnych etapów i sposobu zrealizowania zagadnień szkoleniowych;
- nowatorskich rozwiązań wypracowanych przez ćwiczących oraz zagadnienia, które wymagają dalszego doskonalenia;
- uwag o sposobie kierowania ćwiczeniem;

- stopnia przygotowania placów ćwiczeń (pomieszczeń), zabezpieczenia logistycznego ćwiczenia i niezbędne korekty w tym zakresie;
- stopnia przygotowania szkolonych do udziału w ćwiczeniu;
- zaistniałych wypadków w toku ćwiczenia i ich przyczyn;
- zespołów, oficerów i żołnierzy wyróżniających się podczas ćwiczenia.

We wnioskach obejmujących zadania do realizacji po ćwiczeniu podaje się zazwyczaj terminy i sposoby usunięcia niedociągnięć. Ponadto kierownik ćwiczenia powinien ustalić niedociągnięcia wynikające z planu jego przeprowadzenia i przekazać je w wytycznych dla autora w celu wyeliminowania ich podczas przygotowania kolejnych ćwiczeń.

PRZYGOTOWANIE ĆWICZEŃ W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH

Przygotowanie ćwiczeń w wojskach inżynierskich jest najważniejszym etapem pracy dowódcy (autora lub zespołu autorskiego) w procesie szkolenia. Od doświadczenia i fachowej wiedzy wyżej wymienionych osób funkcyjnych oraz od głębi i realności ich przemyśleń w dużym stopniu zależy jakość przebiegu ćwiczenia i osiągnięcie zakładanych celów szkoleniowych.

2.1. Zasady ogólne

Przygotowanie ćwiczeń obejmuje:

- wypracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej przeprowadzenia ćwiczenia;
- opracowanie dokumentów ćwiczenia;
- przekazanie zadań organizacyjnych wykonawcom;
- przygotowanie rejonu ćwiczenia;
- przygotowanie kierownictwa ćwiczenia;
- przygotowanie ćwiczących.

Zakres i treść powyższych przedsięwzięć zależy przede wszystkim od rodzaju przygotowywanych ćwiczeń i celów szkoleniowych oraz innych uwarunkowań w jakich ćwiczenie będzie prowadzone. Podstawą do przygotowania ćwiczeń w wojskach inżynierskich są:

- **plany szkolenia oddziałów, pododdziałów wojsk inżynieryjnych zawierające:** rodzaje i tematy ćwiczeń, ich cele i zagadnienia szkoleniowe, terminy i rejony prowadzenia ćwiczeń, skład ćwiczących oraz limity zużycia środków materiałowych;

- **wytyczne** zawarte w rozkazach przełożonych, regulaminach, instrukcjach lub przekazywanych bezpośrednio przez dowódcę dla zespołu autorskiego (autora).

Ponadto podczas przygotowania ćwiczeń uwzględnić należy:

- **potrzeby szkoleniowe** konkretnego oddziału lub pododdziału wojsk inżynieryjnych lub dowództwa i sztabu;

- **wyniki szkolenia** zespołowego i indywidualnego ćwiczących, a szczególnie wyniki (oceny) uzyskane w czasie inspekcji i kontroli prowadzonych w poprzednim okresie;

- **uwagi i wnioski** z przeprowadzonych kontroli wyrażone w protokołach pokontrolnych;

- **warunki szkoleniowe** pododdziału, oddziału, garnizonu lub poligonu;

- **warunki terenowe, porę roku** itp.

Opracowanie ćwiczenia w wojskach inżynieryjnych może być powierzone jednemu oficerowi - **autorowi ćwiczenia** lub kilku oficerom, **zespółowi autorskiemu**, z których jeden zostaje wyznaczony jako główny autor ćwiczenia. Autora lub głównego autora ćwiczenia wyznacza dowódca, natomiast skład zespołu autorskiego może proponować główny autor ćwiczenia.

Wyznaczenie autora lub głównego autora jest dla dowódcy ważnym przedsięwzięciem, bowiem od autora ćwiczenia w dużej mierze zależy właściwe przygotowanie dokumentacji pozwalającej na sprawne przeprowadzenie ćwiczenia i osiągnięcie założonych celów szkoleniowych. Zatem autorem ćwiczenia powinien zostać oficer z dużym doświadczeniem, wyróżniający się zdolnościami w zakresie metodyki szkolenia

wojsk i pracy sztabowej, doskonały organizator, posiadający wysoki autorytet w jednostce. W przypadku, gdy organizatorem ćwiczenia jest szef wojsk inżynieryjnych związku operacyjnego lub szef saperów związku taktycznego do zespołu autorskiego mogą być włączani oficerowie rodzajów wojsk.

Najważniejszym przedsięwzięciem pozwalającym uruchomić proces przygotowania ćwiczenia są wytyczne dowódcy lub szefa wojsk inżynieryjnych (szefa saperów).

2.1.1. Wytyczne do przygotowania ćwiczenia

W zależności od szczebla organizującego ćwiczenia wytyczne dla głównego autora (autorów) do przygotowania ćwiczenia wydają:

- *dowódca oddziału (pododdziału) wojsk inżynieryjnych jeżeli ćwiczenie dotyczy podległych mu pododdziałów i sztabów;*

- *szef saperów związku taktycznego do ćwiczeń z szefami saperów oddziałów oraz batalionem saperów związku taktycznego;*

- *szef wojsk inżynieryjnych do ćwiczeń z szefami saperów związku taktycznego oraz dowództwami i oddziałami wojsk inżynieryjnych związku operacyjnego.*

Wytyczne do przygotowania ćwiczenia powinny zawierać wymagania dowódcy (szefa) w zakresie zasadniczych problemów taktycznych, inżynieryjnych i metodycznych przyszłego ćwiczenia oraz wskazywać autorom ogólny kierunek pracy. Zakres i treść wytycznych do przygotowania ćwiczenia będzie uzależniona od wielu czynników, przede wszystkim jednak od teoretycznego i praktycznego przygotowania oficerów - autorów ćwiczeń.

Wytyczne do przygotowania ćwiczenia powinny obejmować:

- *temat oraz główne cele szkoleniowe;*

- koncepcję metodyczno-taktyczną ćwiczenia ¹;
- terminy związane z przygotowaniem dokumentacji i przeprowadzeniem ćwiczenia;
- sposób przygotowania kierownictwa i ćwiczących;
- limity zużycia środków materiałowych;
- sposób rozpoczęcia, zakończenia ćwiczenia oraz powrotu do garnizonu (w przypadku gdy ćwiczenie prowadzone będzie poza miejscem stałej dyslokacji);
- inne wymagania lub zalecenia.

Dowódca (szef saperów, szef wojsk inżynieryjnych) po udzieleniu wytycznych sprawdza zrozumienie przez autora swoich wskazówek i sugestii. Poleca autorowi utrzymywanie w tajemnicy wszelkich przedsięwzięć związanych z przygotowującym ćwiczeniem oraz jego przebiegiem.

2.1.2. Etapy pracy zespołu autorskiego podczas przygotowania ćwiczenia

Proces przygotowania ćwiczenia wymaga zastosowania logicznego modelu postępowania, polegającego na kolejnym realizowaniu zadań i czynności zapewniających jego sprawne przeprowadzenie.

Wieloletnie doświadczenia wojsk inżynieryjnych w zakresie przygotowania i prowadzenia ćwiczeń pozwalają określić logiczny model postępowania autora ćwiczenia lub zespołu autorskiego. Składa on się z szeregu przedsięwzięć i czynności wzajemnie uzależnionych i obejmują-

---

¹ Dopuszcza się sytuację, w której opracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej zostaje powierzone autorom ćwiczenia. W takim przypadku dowódca wydając wytyczne powinien określić ogólne wskazówki i swoje sugestie w zakresie opracowania metodycznej, taktycznej i inżynieryjnej strony przygotowywanego ćwiczenia.

cych pewną całość, zapewniającą optymalny wariant przeprowadzenia ćwiczenia.

Praca autora ćwiczenia rozpoczyna się od **analizy tematu oraz wytycznych przełożonego**. Autor uzmysławia sobie rodzaj ćwiczenia, treść tematu ćwiczenia, cele szkoleniowe (główny i szczegółowe) oraz jakie wymogi i sugestie określił dowódca. Ponadto autor ćwiczenia segreguje problemy metodyczne, taktyczne oraz inżynierskie na: jednoznacznie rozstrzygnięte i narzucone przez przełożonego oraz na te, które należy rozwiązać samodzielnie. Dotyczyć one mogą np.: koncepcji metodyczno-taktycznej, składu kierownictwa ćwiczenia, rejonu ćwiczenia itp.

Kolejną czynnością autora jest **dobór i przestudiowanie niezbędnej literatury**. Powinna ona dotyczyć problemów merytorycznych związanych z tematem ćwiczenia jak również metodycznych wynikających z rodzaju przygotowywanego ćwiczenia. Przedmiotem szczegółowych studiów autora w tym etapie pracy powinny być plany szkolenia oddziałów i pododdziałów, rozkazy oraz wytyczne przełożonych do szkolenia w danym roku szkoleniowym a także omówienia i wnioski z ćwiczeń, kontroli oraz inspekcji. Oprócz literatury fachowej oraz wymienionych powyżej dokumentów wskazane jest, żeby autor przestudiował także najważniejsze, stosowane do tematu ćwiczenia - przykłady historyczne z minionych wojen jak również wnioski ze współcześnie toczących się konfliktów zbrojnych.

Następnie autor sporządza **plan pracy (plan pracy zespołu autorskiego)**, w którym uwzględnia wszystkie czynności związane z opracowaniem, zatwierdzeniem i wydrukowaniem dokumentacji ćwiczenia. Plan ten powinien zawierać wyszczególnienie czynności, terminy opracowania i zatwierdzenia dokumentacji ćwiczenia oraz osoby odpowiedzialne za ich realizację.

Po sporządzeniu planu pracy do opracowania ćwiczenia i jego akceptacji przez przełożonego autor (zespół autorski) może praktycznie przystąpić do opracowania dokumentacji ćwiczenia.

Opracowanie dokumentacji ćwiczenia często rozpoczyna się od przyjęcia koncepcji metodyczno-taktycznej. Koncepcję metodyczno-taktyczną jak już wcześniej wspomniano, opracowywać powinien dowódca lub szef wojsk inżynieryjnych (szef saperów) i wraz z innymi informacjami przekazuje ją autorowi ćwiczenia (zespołowi autorskiemu). Praktyka szkoleniowa wojsk wskazuje, że bardzo często dowódca, będąc zajęty wieloma ważnymi problemami codziennego życia jednostki i nie chcąc opóźniać przygotowania ćwiczenia, zleca opracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej autorowi ćwiczenia. Stąd koncepcja metodyczno-taktyczna choć nie jest częścią dokumentacji przygotowywanego ćwiczenia, często znajduje się na pierwszym miejscu w planie pracy zespołu autorskiego.

Zasadniczymi przedsięwzięciami realizowanymi przez zespół autorski lub autora podczas przygotowania ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych są:

- a) opracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej;
- b) opracowanie rozkazu (zarządzenia) w sprawie przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia;
- c) przeprowadzenie rekonesansu rejonu ćwiczenia;
- d) opracowanie dokumentów ćwiczenia:
  - zamiaru ćwiczenia,
  - założenia taktycznego,
  - zarządzenia bojowego lub zarządzenia zabezpieczenia inżynieryjnego.

2.2. Wypracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia

Koncepcja metodyczno-taktyczna ćwiczenia jest ogólnym projektem przeprowadzenia przyszłego ćwiczenia. Odzwierciedla ona wytyczne przełożonego oraz inne wymogi, rozkazy i wnioski, które zostały wygenerowane w dotychczasowej - wstępnej pracy dowódcy lub autora.

Opracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia jest bardzo ważnym etapem pracy nad przyszłym ćwiczeniem i wymaga wyjątkowej pracy umysłu jej twórcy. W niej bowiem zawarty jest przyszły kształt ćwiczenia i właśnie ona będzie ukierunkowywać dalszą pracę zespołu autorskiego.

Koncepcję metodyczno-taktyczną ćwiczenia opracowuje dowódca (szef wojsk inżynieryjnych) organizujący ćwiczenie i będący jednocześnie jego kierownikiem. Jak już wcześniej wspomniano bardzo często wykonawcą koncepcji przyszłego ćwiczenia będzie jego autor lub zespół autorski.

Jak wynika z samej nazwy koncepcja metodyczno-taktyczna ćwiczenia posiada dwie wzajemnie spójne części: część metodyczną i część taktyczną. Pierwsza zawiera projekt metodyki przeprowadzenia ćwiczenia, druga zaś obejmuje problemy operacyjne, taktyczne i inżynieryjne.

Część metodyczna koncepcji ćwiczenia powinna zawierać:

- rodzaj ćwiczenia, jego temat oraz szczegółowe cele szkoleniowe;
- główne zagadnienia szkoleniowe;
- wstępny podział ćwiczenia na etapy (lub zajęcia np. w ćwiczeniach grupowych) - tematy poszczególnych etapów lub zajęć, zagadnienia szkoleniowe i wstępny czas ich trwania;

- skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu, w tym informacje o powołaniu na ćwiczenie rezerw osobowych i sprzętu z gospodarki narodowej;

- sposób rozpoczęcia i zakończenia ćwiczenia;
- wstępną strukturę organizacyjną ćwiczenia i jego kierownictwa;
- rejon ćwiczenia (granice poligonu) oraz sposób jego przygotowania;
- organizację pozorowania pola walki;
- miejsce i sposób omówienia ćwiczenia.

W taktycznej części koncepcji określa się:

- skład bojowy stron z uwypukleniem oddziałów i pododdziałów wojsk inżynierskich;

- dotychczasowy charakter działań bojowych walczących stron;
- zarys położenia wyjściowego stron ćwiczących w tym wojsk inżynierskich;

- ogólne zamiary (decyzje) stron ćwiczących, wzbogacone o zamiary zabezpieczenia inżynierskiego;

- ogólne zadania bojowe walczących stron i sąsiadów oraz szczegółowe zadania zabezpieczenia inżynierskiego ćwiczących;

- zarys dynamiki walki i kolejnych położenia wojsk inżynierskich.

Zakres informacji w poszczególnych częściach koncepcji metodyczno-taktycznej może być różny. Zależy on przede wszystkim od rodzaju i tematu ćwiczenia, zakładanych celów szkoleniowych, rozmachu ćwiczenia, a także doświadczenia zespołu autorskiego i kierownictwa.

Opracowanie koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia wymaga wielu głębokich przemyśleń i gruntownych analiz dowódcy lub autora. Przesłanką do wypracowania optymalnego wariantu koncepcji ćwiczenia jest dogłębna analiza rodzaju i tematu planowanego ćwiczenia, głównych celów szkoleniowych oraz innych wymogów i warunków mających wpływ na jego metodyczną i taktyczną stronę.

Analizę rodzaju i tematu ćwiczenia należy prowadzić razem, gdyż wspólnie stanowią one podstawę do racjonalnego zrozumienia istoty przygotowywanego ćwiczenia.

Różnorodność ćwiczeń prowadzonych w wojskach inżynieryjnych powoduje konieczność dokonania przez autora analizy rodzaju ćwiczenia. Każdy bowiem rodzaj ćwiczenia narzuca pewne wymogi, które determinują zarówno jego przygotowanie jak i prowadzenie. Analiza rodzaju ćwiczenia wyłania wnioski co do liczby zagadnień szkoleniowych, składu kierownictwa, obiegu informacji pomiędzy kierownictwem ćwiczenia a ćwiczącymi oraz sposobu rozpoczęcia i zakończenia ćwiczenia. Na przykład trening sztabowy nie powinien mieć więcej niż jedno zagadnienie szkoleniowe, a w pozostałych rodzajach ćwiczeń ilość zagadnień szkoleniowych zależna będzie także od celów szkoleniowych i czasu przeznaczonego na ćwiczenie.

Jedną z pierwszych czynności podczas wypracowywania koncepcji metodyczno-taktycznej jest analiza głównego celu ćwiczenia oraz określenie szczegółowych celów szkoleniowych. Autor ćwiczenia rozważa w pierwszej kolejności główny cel szkoleniowy, który powinien określać co w efekcie ćwiczenia mają osiągnąć jego uczestnicy. Główny cel ćwiczenia powinien być zawsze określany przez przełożonego zarządzającego lub organizującego ćwiczenie. Autor ćwiczenia na podstawie tematu i głównego celu ćwiczenia oraz wytycznych dowódcy określa formułuje cele szczegółowe. Określając je powinien sprecyzować: czego ćwiczący mają się nauczyć, w jakiej dziedzinie będą się doskonalić, jakie umiejętności ćwiczących będą sprawdzane, oraz co w przygotowywanym ćwiczeniu będzie przedmiotem badań.

W ćwiczeniach z wojskami inżynieryjnymi, ich organizatorzy wytyczając cele szkoleniowe powinni uczyć tego co nowe, **doskonalić** to co jest już znane, **sprawdzić** przygotowanie ćwiczących do realizacji zadań

inżynieryjnych na przyszłym polu walki, zbadać możliwości doskonalenia zabezpieczenia inżynieryjnego działań bojowych.

Szczegółowej analizie należy poddać temat ćwiczenia. W wojskach inżynieryjnych tematy poszczególnych ćwiczeń są stosunkowo szerokie, zawierające niekiedy nawet w sobie zagadnienia szkoleniowe. Na przykład: *Urządzenie i utrzymywanie przeprawy promowej przez kompanię pontonową pułku drogowo-mostowego podczas pokonywania Odry w operacji zaczepnej korpusu zmechanizowanego prowadzonej zimą lub Działanie batalionu saperów podczas urządzania strefy zapór inżynieryjnych w operacji obronnej korpusu zmechanizowanego albo Planowanie i organizowanie działania batalionu saperów w zabezpieczeniu inżynieryjnym obrony dywizji zmechanizowanej za przeszkodą wodną.*

W powyższych przykładach wyraźnie widać, że temat odzwierciedla główną myśl ćwiczenia - problem, który będzie treścią działania ćwiczących. W treści tematu ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych prawie zawsze występują takie elementy jak **rodzaj działań bojowych** (np. obrona, natarcie), **szczebel dowodzenia ćwiczących** (np. batalion saperów, kompania pontonowa) oraz **warunki prowadzenia działań i realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego** (np. obrona rzeki granicznej, urządzenia i utrzymanie przeprawy promowej w warunkach zimowych).

Rodzaj działań bojowych, na tle których prowadzone będzie ćwiczenie w wojskach inżynieryjnych zdecydowanie determinuje liczbę i treść zagadnień szkoleniowych jakie mogą być w nim przyjęte. Praktyka i teoria zabezpieczenia inżynieryjnego wskazuje, że w każdym rodzaju działań bojowych mogą być realizowane wszystkie zadania inżynieryjne. Jednak w każdym rodzaju działań bojowych pewne zadania zabezpieczenia inżynieryjnego mają szczególne znaczenie i mogą wpływać na osiągnięcie powodzenia w walce. Na przykład w działaniach obronnych zadaniami inżynieryjnymi o szczególnym znaczeniu będzie budowa obiektów fortyfikacyjnych oraz zapór minowych. Oczywisty jest fakt, że

żadne ćwiczenie nie może obejmować wszystkich zadań zabezpieczenia inżynieryjnego jakie zawiera treść tematu. Stąd dowódca lub autor ćwiczenia, określając zagadnienia szkoleniowe powinien na podstawie wytycznych przełożonego, wymogów regulaminów, wniosków pokontrolnych, a przede wszystkim rodzaju działań i aktualnych potrzeb ćwiczących uszeregować w poszczególnych zagadnieniach zadania zabezpieczenia inżynieryjnego według planowanych etapów walki i ich znaczenia dla osiągnięcia w tej walce powodzenia. Pamiętać należy jednak zawsze o tym, aby zagadnienia szkoleniowe w każdym ćwiczeniu stanowiły logiczny ciąg całkowicie podporządkowany realnemu przebiegowi konkretnych działań bojowych.

W wyniku przeprowadzonej analizy rodzaju działań bojowych wynikających z tematu autor ćwiczenia powinien zaprojektować (graficznie na kartce papieru lub mapie) schemat zawierający ideę działań bojowych. Innymi słowy mówiąc, autor opracowuje decyzję do działania dowódcy (ogólnowojskowego) szczebla nadrzędnego, któremu podlega ćwiczący wzbogaconą o koncepcję zabezpieczenia inżynieryjnego działania wojsk. W ćwiczeniach z wojskami inżynieryjnymi decyzja dowódcy wraz z koncepcją zabezpieczenia inżynieryjnego jej realizacji stanowi tło do przygotowania i przeprowadzenia ćwiczeń. Szczegółowe wyjaśnienie tego problemu zawiera pkt. 2.3.1.

Ważną czynnością autora ćwiczenia jest określenie ilości szczebli dowodzenia biorących udział w ćwiczeniu. W tematach ćwiczeń określa się zawsze zasadniczy ćwiczący szczebel dowodzenia. Na przykład *Działanie batalionu saperów podczas urządzania strefy zapór inżynieryjnych w operacji obronnej korpusu zmechanizowanego*. Jednak z powyższego tematu nie wynika wcale, że ćwiczyć będzie tylko dowódca i sztab batalionu. To od pomysłowości autora ćwiczenia i wytycznych dowódcy zależy ilość ćwiczących szczebli dowodzenia. Wykorzystując nadal przytoczony powyżej temat ćwiczenia, można opracować ćwiczenie

nawet dla trzech szczebli dowodzenia, tj. dowództwa i sztabu batalionu, dowódców kompanii oraz dowódców plutonów.

Wyznaczając liczbę szczebli dowodzenia biorących udział w ćwiczeniu, należy obowiązkowo określić szczebel dowodzenia jaki będzie reprezentował kierownik ćwiczenia.

Końcowym efektem pracy autora w zakresie ilości szczebli dowodzenia ćwiczących powinno być: umiejscowienie ćwiczącego szczebla dowodzenia w strukturze organizacyjnej przełożonego; określenie niezbędnych dla ćwiczącego szczebla dowodzenia podwładnych, sąsiadów i przeciwnika.

Opracowując koncepcję ćwiczenia ważną czynnością autora jest określenie ilości ćwiczących stron. W wojskach inżynieryjnych najczęściej występuje tylko jedna strona ćwicząca, choć wcale nie musi to być regułą. W ćwiczeniu jednostronnym konieczne jest ustalenie, w jaki sposób ćwiczącym zostaną przekazane informacje o przeciwniku, czy informacje te będą zawarte w założeniach, czy będzie zorganizowana podgrywka i pozoracja.

Bardzo ważnym etapem pracy autora w czasie opracowywania koncepcji metodyczno-taktycznej jest analiza warunków prowadzenia działań bojowych w ćwiczeniu w tym szczególnie warunków realizacji zadań zabezpieczenia inżynieryjnego.

Analiza warunków przebiegu ćwiczenia rozpoczyna się już w momencie analizy tematu. Często bowiem tematy ćwiczeń wojsk inżynieryjnych zawierają konkretne uwarunkowania (zob. przykłady tematów w początkowej części podrozdziału). Uwarunkowania te mogą dotyczyć np. terenu, pory roku, oddziaływania przeciwnika itp. Warunki wynikające z tematu nie wyczerpują potrzeb wynikających z realizmu pola walki. Dlatego też autor ćwiczenia, przestrzegając zasady realizmu, powinien do treści przygotowywanego ćwiczenia wprowadzić wszystkie prawdopodobne uwarunkowania przyszłego pola walki. Autor powinien

założyć między innymi: działania bojowe z użyciem broni masowego rażenia lub tylko broni konwencjonalnej, warunki atmosferyczne; struktury organizacyjne wojsk własnych i przeciwnika, teren lub obszar (rejon) taktyczny i operacyjny w jakim prowadzone będzie ćwiczenie, termin przeprowadzenia ćwiczenia, czasy realizacji etapów walki, charakter oddziaływania przeciwnika, stopień wyszkolenia ćwiczących oraz ich doświadczenie bojowe oraz inne warunki w zależności od konkretnych potrzeb ćwiczenia lub nawet pojedynczego zagadnienia.

Bardzo ważną czynnością autora ćwiczenia jest przeprowadzenie analizy potrzeb i możliwości zabezpieczenia logistycznego. Analiza ta powinna dać odpowiedź na pytanie: czy limity ilościowe kilometrów, motogodzin, środków minersko-zaporowych, amunicji, żywności oraz innych środków materiałowych zapewnią sprawne przeprowadzenie ćwiczenia. W przypadku odpowiedzi negatywnej autor ćwiczenia zobowiązany jest do zaproponowania optymalnego - w stosunku do możliwości - wariantu rozwiązania problemu. Może to się odbyć poprzez wprowadzenie pewnych ograniczeń w samym prowadzeniu ćwiczenia, albo poprzez złożenie odpowiednich zapotrzebowań lub uzyskanie dodatkowych ilości środków.

W czasie wypracowywania koncepcji metodyczno-taktycznej ćwiczenia dowódca lub autor powinien obowiązkowo zapoznać się z zaleceniami wynikającymi z rozkazów i wytycznych przełożonych oraz z zaleceniami i wnioskami z kontroli lub inspekcji prowadzonej w ostatnim czasie. W rozkazach tych i zaleceniach zawarte są bardzo często wymogi lub niedociągnięcia w zakresie planowania i organizowania zabezpieczenia inżynierskiego oraz realizacji zadań inżynierskich na przyszłym polu walki. Przygotowywane ćwiczenie stwarza sprzyjające warunki do realizacji wytycznych i zaleceń przełożonych oraz podnoszenia poziomu umiejętności działania ćwiczących w tych zagadnieniach, które we wnioskach z kontroli stały na niezadowalającym poziomie.

W wyniku przeprowadzonych analiz dowódca lub autor ćwiczenia precyzuje koncepcję metodyczno-taktyczną ćwiczenia, która po jej akceptacji przez dowódcę (kierownika ćwiczenia) stanowi podstawę do opracowania pozostałych dokumentów ćwiczenia.

Koncepcja metodyczno-taktyczna ćwiczenia² w wojskach inżynierskich może być opracowana w formie graficznej na mapie, kalce lub na papierze w postaci ogólnego schematu oraz uzupełniona formą opisową.

Graficzna część koncepcji może zawierać:

- miejsce stałej dyslokacji oddziału (pododdziału) lub rejon z którego rozpocznie się ćwiczenie;
- rejon mobilizacyjnego rozwijania ćwiczących oddziałów i pododdziałów;
- rejon wyjściowy do ćwiczenia;
- granice poligonu lub rejonu ćwiczenia;
- pasy działania walczących stron a w nich linie rozgraniczenia;
- zadania bojowe ogólnowojskowych związków operacyjnych, taktycznych i oddziałów zabezpieczanych przez ćwiczące wojska inżynierskie;
- ogólny kierunek działania przeciwnika, położenie jego wojsk inżynierskich i wykonywane zadania zabezpieczenia inżynierskiego;
- zadania zabezpieczenia inżynierskiego realizowane przez przełożonego i sąsiadów na korzyść stron ćwiczących, w tym położenie jego elementów ugrupowania inżynierskiego;
- rejon prowadzenia ćwiczeń oraz dokładne miejsca praktycznej realizacji zadań zabezpieczenia inżynierskiego, w tym przede wszystkim rejon prowadzenia prac ze środkami minerskimi i rozgrodzeniowymi metodą wybuchową;
- drogi wykorzystywane w czasie ćwiczenia.

---

² Stanowi ona nieformalny dokument każdego ćwiczenia. Zob. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych*, wyd. AON, Warszawa 1993.

Opisowa część koncepcji może zawierać:

- rodzaj, temat i główne cele szkoleniowe;
- podział ćwiczenia na etapy (zajęcia), tematy poszczególnych etapów lub zajęć, czas ich trwania oraz główne zagadnienia szkoleniowe;
- skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu;
- inne dane uzupełniające część graficzną.

2.3. Opracowanie dokumentów ćwiczenia ³

Opracowanie dokumentów do ćwiczeń jest w okresie przygotowania ćwiczenia najważniejszym przedsięwzięciem autora lub zespołu autorskiego.

Dokumenty ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych można podzielić na dwie zasadnicze grupy, tj. dokumenty dla kierownictwa ćwiczenia oraz dokumenty dla ćwiczących.

Do pierwszej grupy zaliczyć należy:

- plan przeprowadzenia ćwiczenia;
- plan podawania wiadomości;
- plan pozorowania pola walki.

Podstawowymi dokumentami dla ćwiczących są ⁴:

- założenia taktyczne;
- zarządzenia bojowe lub zarządzenia zabezpieczenia inżynieryjnego.

---

³ Wykaz dokumentów do ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych w zależności od ich rodzaju zawiera załącznik.

⁴ Wszystkie dokumenty dla ćwiczących są jednocześnie załącznikami do planu przeprowadzenia ćwiczenia.

2.3.1. Forma i treść planu przeprowadzenia ćwiczenia

Zasadniczym i najważniejszym dokumentem ćwiczenia w wojskach inżynieryjnych jest **plan przeprowadzenia ćwiczenia**. Wyraża on koncepcję metodyczno-taktyczną i służy kierownikowi do sprawnego kierowania ćwiczeniem. Zawarte w planie przeprowadzenia ćwiczenia treści są podstawą do opracowania innych dokumentów, a przede wszystkim założeń i zarządzeń dla ćwiczących.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia składa się z części graficznej i opisowej. Graficzną część planu opracowuje się na mapie w skali odpowiedniej dla ćwiczącego szczebla dowodzenia, natomiast część opisowa może mieć formę tabelaryczną lub inną w zależności od potrzeb. W ćwiczeniach z wojskami zmechanizowanymi i innymi rodzajami wojsk dokument ten jest nazywany często "zamiarem ćwiczenia z legendą" lub "tłem taktycznym (operacyjnym) ćwiczenia". Niezależnie od jego nazwy zawiera on informacje o charakterze planistycznym wyrażone z odpowiednią szczegółowością.

W ćwiczeniach taktycznych na szczeblu plutonu i kompanii plan przeprowadzenia ćwiczenia może być opracowany tylko w formie graficznej na mapie lub planie i nosi nazwę planu-konspektu. W takim przypadku niezbędne tabele oraz inne informacje umieszcza się bezpośrednio na mapie.

W ćwiczeniach z wojskami inżynieryjnymi na szczeblu taktycznym np. z dowództwem i sztabem batalionu saperów ZT lub z szefami saperów oddziałów plan przeprowadzenia ćwiczenia opracowuje się w formie graficznej na mapie i uzupełnia częścią opisową. W tym przypadku część graficzna - opracowana na mapie - jest podstawową częścią dokumentu, na niej umieszcza się podpis dowódcy akceptujący (zawierający) treść całości dokumentacji ćwiczenia.

Na szczeblu operacyjnym, tj. w ćwiczeniach z oddziałami wojsk inżynieryjnych podległych dowódcy korpusu zmechanizowanego i wyżej oraz w ćwiczeniach z szefami saperów ZT podstawową częścią planu przeprowadzenia ćwiczenia jest część opisowa a dokumenty graficzne opracowane na mapach stanowią załączniki do części opisowej. W tym przypadku akceptację dowódcy o zatwierdzeniu treści dokumentacji ćwiczenia umieszcza się na tytułowej stronie części opisowej.

Plan przeprowadzenia ćwiczenia niezależnie od szczebla dowodzenia oraz formy opracowania powinien zawierać określony zbiór informacji organizacyjnych i treści merytorycznych związanych z metodyczną oraz taktyczno-inżynieryjną stroną przyszłego ćwiczenia. Informacjami tymi są:

- rodzaj i temat ćwiczenia;
- cele szkoleniowe;
- skład uczestników ćwiczenia;
- zamiar taktyczno (operacyjno)-inżynieryjny stron;
- położenie wyjściowe wojsk własnych;
- zarys rubieży styczności wojsk w dynamice oraz ogólny zarys dynamiki działań w tym wojsk inżynieryjnych;
- zadania bojowe (zadania zabezpieczenia inżynieryjnego) ćwiczącego szczebla dowodzenia;
- rozmieszczenie i osie przesunięcia stanowisk dowodzenia przełożonego i ćwiczącego;
- rejony praktycznego działania z wykorzystywaniem bojowych środków minersko-zaporowych;
- podział ćwiczenia na etapy, temat, czas ich trwania i zagadnienia szkoleniowe;
- organizację podgrywania sytuacji;
- organizację łączności;
- limity przydzielonych kilometrów i motogodzin;

- limity zużycia środków minersko-zaporowych, środków pozoracji pola walki.

Forma przedstawienia (graficzna lub opisowa) powyższych informacji zależy od szczebla dowodzenia, dla którego przygotowywane jest ćwiczenie oraz od inwencji autora. Szczegółowe propozycje w tym zakresie przedstawia tabela 1.

Wszystkie informacje zawarte w planie przeprowadzenia ćwiczenia są niezbędne do kierowania ćwiczeniem. Podczas wykonywania powyższego planu w pierwszej kolejności opracowuje się **zamiar taktyczno-inżynierski** (w ćwiczeniach na szczeblu operacyjnym - **zamiar operacyjno-inżynierski**).

Zamiar taktyczno-inżynierski jest podstawą - tłem - do rozwiązania wszelkich zagadnień taktycznych przygotowywanego ćwiczenia i ma duży wpływ na jego stronę metodologiczną.

Zamiarem taktyczno-inżynierskim (operacyjno-inżynierskim) w ćwiczeniach z wojskami inżynierskimi jest **decyzja dowódcy** (bezpośredniego przełożonego) oddziału, związku taktycznego lub związku operacyjnego, w skład którego wchodzi, albo na korzyść którego działa ćwiczący pododdział lub oddział wojsk inżynierskich oraz **konceptcja zabezpieczenia inżynierskiego** wykonania tej decyzji⁵. Na przykład zamiarem taktyczno-inżynierskim do ćwiczenia z kompanią drogowo-mostową dywizyjnego batalionu saperów na temat: *Działania kompanii drogowo-mostowej dsap w zabezpieczeniu marszu dywizji na dużą odległość* - jest decyzja dowódcy dywizji do marszu oraz konceptcja (decyzja) szefa saperów dywizji do zabezpieczenia inżynierskiego tego przegrupowania. Inne przykładowe rozwiązania w tej dziedzinie przedstawiono w tabeli 2.

---

⁵ Konceptcja zabezpieczenia inżynierskiego działań realizowanych na podstawie decyzji dowódcy jest niezbędną częścią zamiaru w ćwiczeniach z wojskami inżynierskimi.

Tabela 1

FORMA PRZEDSTAWIANIA ZASADNICZYCH INFORMACJI
W DOKUMENTACJI ĆWICZEŃ WOJSK INŻYNIERYJNYCH¹

Lp.	Wyszczególnienie informacji	Ćwiczący szczebel dowodzenia		
		taktyczny		operacyjny
		pluton kompania	batalion, szef sap. oddziału	brygada, szef sap. ZT
1	Rodzaj, temat, cele szkoleniowe, skład ćwiczących, termin przeprowadzenia ćwiczenia	G	G, O	O, G
2	Zamiar taktyczno-inżynierski, (operacyjno-inżynierski) stron	G	G, O	G, O
3	Położenie wyjściowe stron, zarys rubieży styczności wojsk w dynamice działań	G	G	G
4	Zarys dynamiki działań wojsk inżynierskich	G	G	G
5	Podział ćwiczenia na etapy, czas ich trwania, zagadnienia szkoleniowe	G	G, O	O
6	Rejony ćwiczeń z wykorzystaniem bojowych środków min.-zap.	G	G	G
7	Organizacja podgrywki	G	G, O	G, O
8	Organizacja pozoracji pola walki	G	G, O	G, O
9	Organizacja łączności	G	O	G, O
10	Limity zużycia środków inż.-sap. kilometrów, motogodzin itp.	G	O	O

¹ G - informacja umieszczana na dokumencie graficznym,
O - informacja umieszczana na dokumencie opisowym.

**WYKAZ SZCZEBLI DOWODZENIA STANOWIĄCYCH PODSTAWĘ
DO OPRACOWANIA KONCEPCJI METODYCZNO-TAKTYCZNYCH
W ĆWICZENIACH Z WOJSKAMI INŻYNIERYJNYMI**

Ćwiczący szczebel dowodzenia wojsk inżynierskich (wybrane pododdziały)	Szczebel dowodzenia, którego decyzja do działania oraz koncepcja zabezpieczenia inżynierskiego tych działań stanowi treść zamiaru taktyczno-inżynierskiego
pluton saperów/ksap oddziału	batalion, brygada (pułk) ¹
pluton minerów/ksap oddziału	brygada, pułk
kompania saperów oddziału	brygada, pułk
kompania saperów bsap ZT	brygada ² , dywizja
kompania drogowo-mostowa bsap	dywizja
batalion saperów ZT	dywizja
batalion saperów BSap, psap	korpus, dywizja ³
batalion minowania BSap, psap	korpus
kompania maskowania	- ⁴
brygada saperów, pułk saperów, pułk drogowo-mostowy ZO	korpus

¹ jeżeli będzie wykonywał zadanie pułkowe (brygadowe) np.: urządzenia węzła zapór i niszczeń.

² jeżeli będzie podporządkowana lub wykonywała zadania na korzyść brygady.

³ jeżeli będzie podporządkowany lub wykonywał zadania na korzyść dywizji.

⁴ dla zachowania nawyku konieczności przestrzegania ścisłej tajemnicy przedsięwzięć maskowania operacyjnego w ćwiczeniu z kompanią maskowania nie opracowuje się typowego zamiaru operacyjno-inżynierskiego lecz tylko zagrożenie oddziaływaniem przeciwnika podczas realizacji zadania.

Opracowanie zamiaru taktyczno-inżynierskiego do ćwiczeń w wojskach jest przedsięwzięciem trudnym. Trudność ta zauważalna jest szczególnie przy opracowywaniu decyzji dowódcy ogólnowojskowego i wynika z niedostatecznego przygotowania oficerów wojsk inżynierskich w tym zakresie. Powinno być zatem zasadą, że decyzję dowódcy potrzebną do opracowywania ćwiczeń dla wojsk inżynierskich opracowuje oficer pionu operacyjnego - profesjonalista ze sztuki operacyjnej i taktyki działania wojsk zmechanizowanych. Dobrym rozwiązaniem w tej dziedzinie byłoby opracowywanie w poszczególnych okręgach wojskowych zamiarów operacyjnych i taktycznych, a następnie przekazywanie ich rodzajom wojsk do praktycznego wykorzystania w swoich specjalistycznych ćwiczeniach⁶.

Zamiar taktyczno-inżynierski (operacyjno-inżynierski) opracowuje się w formie graficznej na mapie w skali odpowiedniej do ćwiczonego szczebla dowodzenia. W ćwiczeniach na szczeblu taktycznym lub operacyjnym uzupełnia się go formą opisową. Zamiar operacyjno-inżynierski może być opracowany na oddzielnej mapie stanowiącej załącznik do planu przeprowadzenia ćwiczenia.

Kolejną ważną informacją w planie przeprowadzenia ćwiczenia jest **położenie wyjściowe wojsk własnych**. Położenie wyjściowe zwane często sytuacją wyjściową odzwierciedla sytuację taktyczną (operacyjną) oraz inżynierską w momencie rozpoczęcia ćwiczenia.

W ćwiczeniach z wojskami inżynierskimi położenie wyjściowe powinno zawierać:

- linię styczności wojsk,
- linie rozgraniczenia, stanowiska dowodzenia przełożonego;
- elementy ugrupowania wojsk własnych, sąsiadów, przełożonego oraz przeciwnika niezbędne do przeprowadzenia ćwiczenia;

---

⁶ Taka praktyka była w przeszłości stosowana i zdawała doskonale egzamin.

- szczegółowe położenie ćwiczących i wykonywane przez nich zadania.

Położenie wyjściowe opracowuje się na mapie⁷. Praktyka ćwiczeń wojsk inżynieryjnych narzuca konieczność przedstawiania powyższych informacji zwykle o jeden, a w stosunku do wojsk inżynieryjnych o dwa szczeble w dół. Położenie wyjściowe stanowi podstawę do opracowania założenia taktycznego dla ćwiczących.

Jednym z najważniejszych przedsięwzięć ćwiczenia jest opracowanie zarysu dynamiki działań wojsk, w tym wojsk inżynieryjnych oraz zadań bojowych (zadań zabezpieczenia inżynieryjnego) ćwiczącego szczebla dowodzenia.

Zarys dynamiki działań wojsk jest odzwierciedleniem prawdopodobnych zdarzeń na polu walki realizowanych na podstawie decyzji dowódcy. W sposób ogólny w zależności od potrzeb rozgrywania sytuacji inżynieryjnej autor ćwiczenia opracowuje kolejne sytuacje bojowe (taktyczne, operacyjne). W zakresie ogólnowojskowym sytuacje te zawierają kolejne linie styczności wojsk oraz stosownie do nich ogólne położenia najważniejszych elementów ugrupowania bojowego lub operacyjnego - niezbędne do rozwiązywania kolejnych sytuacji inżynieryjnych. Powyższe informacje stanowią tło do opracowania kolejnego położenia wojsk inżynieryjnych, a przede wszystkim pododdziałów inżynieryjnych ćwiczącego szczebla dowodzenia.

W ćwiczeniach, w których rozgrywane jest kilka sytuacji taktycznych (operacyjnych), każde kolejne położenie dynamiczne wojsk spełnia jednocześnie rolę położenia wyjściowego do kolejnej - nowej sytuacji bojowej. Stąd zakres informacji w kolejnych sytuacjach taktyczno-inży-

---

⁷ Położenie wyjściowe może być opracowane na mapie wspólnie z zamiarem taktyczno-inżynieryjnym oraz innymi informacjami lub na oddzielnej mapie.

nieryjnych powinien być o takiej szczegółowości jak w pierwszym położeniu wyjściowym.

Każda kolejna sytuacja taktyczno-inżynierska powoduje konieczność podejmowania nowych lub korygowania realizowanych decyzji. Stąd często w ćwiczeniach z wojskami inżynierskimi konieczne jest przekazywanie nowych zadań zabezpieczenia inżynierskiego. Zadania te przekazuje się ćwiczącym poprzez zarządzenia, komendy lub sygnały. Dla przejrzystości sytuacji nowe zadania zabezpieczenia inżynierskiego wysowuje się na mapę z zarysem dynamiki działań, służącą kierownikowi do sprawnego kierowania ćwiczeniem.

Bardzo ważną czynnością autora podczas opracowywania planu przeprowadzenia ćwiczenia jest znaczenie rejonów (miejsc, poligonów, rubieży), w których ćwiczące wojska będą praktycznie wykonywać zadania szkoleniowe. Szczególnie ważne jest zaznaczenie rejonów, w których stosowane będą bojowe środki minersko-zaporowe, wymagające precyzyjnego przestrzegania obowiązujących przepisów bezpieczeństwa.

Oprócz informacji omówionych powyżej, plan przeprowadzenia ćwiczenia zawiera jeszcze szereg innych - zostały one wymienione na początku niniejszego podzagadnienia. Forma ich przedstawiania została zaproponowana w tabeli, zaś sposób opracowania treści zależy od inwencji autora i potrzeb wynikających z rodzaju, tematu i zagadnień szkoleniowych ćwiczenia.

2.3.2. Forma i treść planu podawania wiadomości

Plan podawania wiadomości służy do przekazywania ćwiczącym informacji, które w rzeczywistych warunkach działań bojowych napływałyby z pola walki. Zatem plan ten powinien zawierać informacje, które ćwiczący nie będą mogli realnie uzyskać od ćwiczących podwładnych, przełożonego oraz sąsiadów. Informacje te zawierać mogą wiadomości

o położeniu i stanie wojsk własnych oraz przeciwnika, o wykonywanych zadaniach, a także inne - niezbędne do sprawnego dowodzenia pododdziałami (oddziałami) wojsk inżynieryjnych lub kierowania zabezpieczeniem inżynieryjnym.

Wiadomości jakie będą przekazywane ćwiczącym przy pomocy planu układa się chronologicznie w czasie i przestrzeni, zgodnie z planowanym lub przewidywanym rozwojem działań.

Plan podawania wiadomości w ćwiczeniu (zob. załącznik 1) opracowuje się w formie tabeli, która powinna zawierać następujące rubryki:

- liczbę porządkową;
- astronomiczny czas przekazania wiadomości;
- operacyjny czas działań bojowych;
- adresata wiadomości (informacji);
- treść wiadomości (informacji);
- źródło informacji (nadawcę);
- sposób przekazania wiadomości;
- rzeczywisty czas przekazania;
- uwagi o przyjęciu wiadomości.

Praktyka ćwiczeń wskazuje, że plan podawania wiadomości może być opracowywany w dwóch częściach. Jedna - przeznaczona dla grupy podgrywającej za oddziały (pododdziały) nie ćwiczące. Druga przeznaczona dla kierownictwa ćwiczenia (lub grupy operacyjnej jeżeli jest organizowana) z wiadomościami od przełożonego i sąsiadów. Plan podawania wiadomości podpisuje autor ćwiczenia.

2.3.3. Forma i treść planu pozorowania pola walki

Pozorowanie działania wojsk własnych, sąsiadów oraz działanie wojsk przeciwnika jest niezbędnym przedsięwzięciem we wszelkiego rodzaju ćwiczeniach w wojskach inżynieryjnych. Stąd **plan pozorowania pola**

walki opracowuje się w każdym ćwiczeniu taktycznym z pododdziałami i oddziałami wojsk inżynieryjnych. Służy do organizowania i kierowania działaniem pododdziałów pozoracji.

Podstawą do opracowania planu jest plan przeprowadzenia ćwiczenia, wytyczne dowódcy lub kierownika, limity środków pozoracji, a także wyniki rekonesansu rejonu ćwiczenia.

Plan pozorowania pola walki może być opracowany w formie graficznej lub opisowej (tabelarycznej). Forma graficzna planu jest jednak bardziej praktyczna w wykorzystywaniu przez kierownika podczas prowadzenia ćwiczenia. Plan pozorowania pola walki w ćwiczeniu na szczeblu plutonu i kompanii opracowuje się bezpośrednio na planie-konspekcie przeprowadzenia ćwiczenia.

Niezależnie od formy plan pozorowania pola walki powinien zawierać:

- strukturę organizacyjną pozoracji;
- czynności i przedsięwzięcia pozorowania;
- rejon, rubież lub miejsca pozorowania;
- czas pozorowania;
- sygnały dowodzenia;
- organizację łączności;
- rejon wyjściowy pododdziałów pozoracji oraz rejon ześrodkowania po wykonaniu zadań;
- inne dane niezbędne w skutecznym kierowaniu pododdziałami pozoracji.

Zasadniczymi czynnościami i przedsięwzięciami będącymi przedmiotem pozorowania w ćwiczeniach z wojskami inżynieryjnymi mogą być:

- ogień artylerii i lotnictwa przeciwnika;
- uderzenie czołgów lub wozów bojowych przeciwnika;
- rozbudowę fortyfikacyjną rubieży terenowych;
- pola minowe, grupy min, zawady i barykady;

- kierunki i rubieże działania wojsk zabezpieczających i współdziałających;
- rejonny pożarów, zniszczeń lub skażeń;
- torowanie przejść w zaporach inżynieryjnych;
- inne.

Plan pozorowania pola walki podpisuje autor ćwiczenia i podlega akceptacji (zatwierdzeniu) przez dowódcę (szefa) - kierownika ćwiczenia.

2.3.4. Forma i treść założenia taktycznego (operacyjnego)

Założenie taktyczne (operacyjne)⁸ jest podstawowym dokumentem dla ćwiczących. Ma ono na celu przekazanie ćwiczącym, niezbędnych danych o położeniu wojsk własnych i przeciwnika oraz o zadaniach bojowych, wykonywanych przez pododdziały i oddziały, a także o decyzjach dowódców i szefów saperów (szefów wojsk inżynieryjnych) do dalszych działań.

Podstawą do opracowania założenia jest zamiar taktyczno-inżynieryjny lub operacyjno-inżynieryjny oraz sytuacja wyjściowa.

Informacje zawarte w założeniu powinny stanowić podstawę do pełnego zrozumienia przez ćwiczących sytuacji na polu walki (jaką założył autor ćwiczenia), a przede wszystkim powinny uzmysłowić ćwiczącym warunki bojowe w jakich realizowane będą przedsięwzięcia i zadania zabezpieczenia inżynieryjnego.

Założenie taktyczne do ćwiczenia z plutonem i kompanią wojsk inżynieryjnych przekazuje się ćwiczącym ustnie. Od szczebla batalionu

---

⁸ Założenie taktyczne opracowuje się na taktycznym szczeblu dowodzenia (do dywizji włącznie), natomiast założenie operacyjne opracowuje się do ćwiczeń na szczeblu operacyjnym i strategicznym.

wzwyż założenie opracowuje się i przekazuje w formie dokumentu, składającego się z części opisowej i graficznej.

Założenie do ćwiczenia w swej treści powinno zawierać:

- *sytuację ogólną wojsk własnych i przeciwnika;*
- *sytuację szczegółową (inżynieryjną);*
- *wiadomości dodatkowe;*
- *pracę do wykonania przez ćwiczących.*

Sytuacja ogólna wojsk własnych i przeciwnika powinna zawierać ogólny opis dotychczasowych działań bojowych wojsk obydwu stron, realizowane aktualnie zadania, zamiary dowódców oraz koncepcję zabezpieczenia inżynieryjnego do dalszych działań (o jeden szczebel wyżej od ćwiczącego - zob. tabela 2). Szczegółowość przedstawienia sytuacji ogólnej zależy od potrzeb ćwiczenia, a szczególnie od problemów inżynieryjnych rozwiązywanych przez ćwiczących. Informacje te mają przybliżyć uwarunkowania współczesnego pola walki oraz wykazać nadrzędność decyzji wyższego przełożonego w stosunku do roli i zadań wykonywanych przez ćwiczących. Znaczna część informacji o wojskach własnych i przeciwniku powinna być przedstawiana graficznie na mapie lub kalce technicznej. Część danych o przeciwniku może być pozostawiona do oceny ćwiczącym, stąd podaje się tylko niektóre jego elementy ugrupowania bojowego i inżynieryjnego, w sposób wymagający oceny. Na przykład: oznaczenia jeńców, rannych lub zabitych, wykryte radio-stacje, składy środków minersko-zaporowych itp.

Sytuacja szczegółowa zawiera, jak wskazuje sama nazwa, szczegółowe informacje o położeniu i dotychczasowym działaniu ćwiczącego szczebla dowodzenia ze szczegółowością o dwa szczeble niżej. Sytuacja szczegółowa powinna zapewnić, ćwiczącemu dowódcy i oficerom sztabu pododdziału lub oddziału wojsk inżynieryjnych oraz szefowi saperów lub szefowi wojsk inżynieryjnych, taki zakres wiadomości wyjściowych,

który umożliwił będzie rozpoczęcie planowania i organizowania działań przez ćwiczących.

Sytuacja szczegółowa w założeniu do ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych jest najważniejszą częścią tego dokumentu, zawiera bowiem w swej treści szczegółową sytuację inżynieryjną⁹.

Podstawowymi informacjami przekazywanymi ćwiczącym w sytuacji szczegółowej mogą być:

- wiadomości o składzie, położeniu i wykonywanych zadaniach ćwiczącego szczebla dowodzenia wojsk inżynieryjnych oraz ich podwładnych;

- wiadomości o dotychczas realizowanych zadaniach zabezpieczenia inżynieryjnego (rejon, stopień realizacji, zaangażowane siły i środki, przypuszczalny czas zakończenia prac);

- stan środków minersko-zaporowych oraz innych mających decydujący wpływ na realizację zadań inżynieryjnych¹⁰;

- poniesione straty w ludziach i podstawowym sprzęcie inżynieryjnym.

Podobnie jak w sytuacji ogólnej znaczna część informacji o położeniu wyjściowym ćwiczących powinna być przedstawiona graficznie na mapie lub kalce.

Wiadomości dodatkowe zawierają informacje, których nie można było ująć w poprzednich punktach, lecz mają wpływ na poprawną ocenę sytuacji oraz posiadają ważne znaczenie dla podejmowanych decyzji. Do takich informacji można zaliczyć:

- wiadomości o zadaniach zabezpieczenia inżynieryjnego realizowanych na korzyść ćwiczących siłami i środkami przełożonego;

---

⁹ W założeniach do ćwiczeń taktycznych z dowództwami i sztabami ogólnowojskowymi sytuację inżynieryjną opracowuje się w formie oddzielnego załącznika.

¹⁰ W ćwiczeniach wieloszczeblowych informacje o stanie wyposażenia wojsk ćwiczący egzekwują bezpośrednio od podwładnych.

- ważne informacje o terenie i jego obiektach, skażeniach, warunkach atmosferycznych itp.;

- informacje o sposobie przekazania zadań zabezpieczenia inżynierskiego do wykonania, terminach składania meldunków itp.;

- inne wiadomości.

W pracy do wykonania ujmuje się wskazówki do przygotowania się szkolonych do ćwiczenia (dotyczy to szczególnie przestudiowania odpowiedniej literatury fachowej), zadania, czynności i dokumenty jakie ćwiczący mają wykonać, a niekiedy także takie meldunki i uzasadnienia powinni przygotować.

Założenie taktyczne lub operacyjne może być w miarę potrzeb wzbogacone załącznikami. Obowiązkowym załącznikiem, o czym już wspomniano, powinna być mapa lub kalka ze szczegółowym położeniem ćwiczących wojsk własnych (miejsce i czas) oraz ogólnym położeniem innych rodzajów wojsk i wojsk przeciwnika.

Innymi załącznikami do założenia mogą być:

- sytuacja rozpoznawcza;

- sytuacja logistyczna;

- zestawienie stanu ilościowego ludzi i ważniejszego sprzętu inżynierskiego;

- informacje o czynnej łączności;

- inne.

Opracowanie założenia taktycznego nie jest sprawą prostą i wymaga od autora ćwiczenia doświadczenia i wyobraźni taktyczno-inżynierskiej. Powinno ono bowiem oddać wiernie wizję rzeczywistego pola walki.

Ćwiczenia wieloetapowe, gdzie w kolejnych sytuacjach dynamicznych autor zastosował przeskoki operacyjne, wymagają opracowania kilku założeń taktycznych. Każde kolejne założenie powinno zawierać pełny zbiór informacji (uwzględniający zmiany zachodzące w sytuacji na polu walki), potrzebnych do rozwiązywania problemów taktyczno-inżynierskich.

nych danego etapu ćwiczenia. Autor ćwiczenia podczas opracowania kolejnych założeń, jeżeli jest to możliwe, powinien unikać powtórzeń wiadomości przekazywanych w poprzednich założeniach oraz ograniczyć treść nowych informacji do niezbędnego minimum. Zmusi to ćwiczących do aktywnego współdziałania z podwładnymi (podgrywką) oraz przełożonym (kierownikiem ćwiczenia lub grupą operacyjną). Zatem założenia do kolejnych sytuacji dynamicznych są z reguły krótsze od założenia pierwszego (głównego). Założenia podpisuje dowódca (szef) - kierownik ćwiczenia.

2.3.5. Forma i treść zarządzeń bojowych oraz zarządzeń zabezpieczenia inżynierskiego

Przekazywanie zadań zabezpieczenia inżynierskiego jako zadań bojowych dla ćwiczących może mieć różną formę, np. może to być dokument pisemny, sygnał lub komenda, może to być także dyskietka komputerowa lub ustne przekazanie przez dowódcę - kierownika ćwiczenia. Najczęściej zadania bojowe dla ćwiczących przekazywane będą w formie pisemnych zarządzeń bojowych (dla wojsk inżynierskich) oraz zarządzeń zabezpieczenia inżynierskiego (dla innych rodzajów wojsk).

Wszystkie zarządzenia oraz wytyczne do organizacji dowodzenia, współdziałania i zabezpieczenia bojowego, opracowuje się zgodnie z obowiązującymi wymogami i wzorami dokumentów.

W ćwiczeniach taktycznych organizowanych przez dowódców brygad, pułków lub batalionów wojsk inżynierskich, w celu przekazywania zadań ćwiczącym, dopuszcza się stosowanie wyciągów z rozkazu bojowego dowódcy - przełożonego ćwiczącego szczebla dowodzenia.

Podstawą do opracowania zarządzeń (zadań) dla ćwiczących jest zamiar ćwiczenia, a w nim decyzja przełożonego ćwiczącego szczebla dowodzenia wraz z koncepcją zabezpieczenia inżynieryjnego.

Przekazanie zarządzeń dla ćwiczących może nastąpić wspólnie z przekazaniem założeń do ćwiczenia lub po zapoznaniu się ćwiczących z założeniem, w czasie określonym przez kierownika. Treści zarządzeń (zadań bojowych) nie należy umieszczać w założeniach taktycznych.

W ćwiczeniu z kompanią saperów oddziału oraz w kompanijnych ćwiczeniach w oddziałach wojsk inżynieryjnych zadania bojowe szef saperów (dowódca) wydaje ustnie na podstawie planu-konspektu.

2.4. Organizowanie ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych

Organizowanie ćwiczeń w wojskach inżynieryjnych jest ważnym etapem pracy dowódcy (szefa saperów). Wymaga dużego wysiłku intelektualnego oraz zaangażowania wielu komórek organizacyjnych. Organizowanie ćwiczeń musi zapewnić:

- terminowe opracowanie dokumentacji ćwiczenia;
- wszechstronne jego zabezpieczenie bojowe, materiałowe, techniczne, medyczne itp.;
- zachowanie w ścisłej tajemnicy merytorycznych treści rozwiązywanych podczas ćwiczenia.

Ćwiczenia w wojskach inżynieryjnych charakteryzują się dużą różnorodnością, stąd zakres przedsięwzięć i czynności w każdym rodzaju ćwiczenia może być różny. Do zasadniczych przedsięwzięć związanych z organizacją ćwiczenia zaliczyć należy:

- wydanie rozkazu o przeprowadzeniu ćwiczenia;
- opracowanie planu przygotowania ćwiczenia;
- urządzenie rejonu ćwiczenia;

- opracowanie dokumentacji ćwiczenia;
- przygotowanie kierownictwa, ćwiczących, pozoracji do udziału w ćwiczeniu;
- inne przedsięwzięcia niezbędne do właściwego przygotowania ćwiczenia i jego przeprowadzenia.

Rozkaz o zorganizowaniu i przeprowadzeniu ćwiczenia opracowuje dowódca (szef sztabu) na podstawie planu szkolenia oddziału (pododdziału, szefostwa). Rozkaz ten wykonuje się zgodnie z zasadami pracy sztabowej. W rozkazie organizacyjnym do ćwiczeń w wojskach inżynierskich ujmuje się następujące zagadnienia:

- podstawę przeprowadzenia ćwiczenia;
- rodzaj ćwiczenia;
- termin przeprowadzenia ćwiczenia;
- temat ćwiczenia oraz główne cele szkoleniowe;
- skład kierownictwa ćwiczenia oraz osób funkcyjnych;
- rejon (miejsce) prowadzenia ćwiczenia;
- skład wojsk biorących udział w ćwiczeniu;
- skład zespołu autorskiego i termin przygotowania dokumentacji ćwiczenia;
- skład grupy podgrywającej oraz pozoracji;
- zakres i sposób przygotowania kierownictwa, ćwiczących, zespołów podgrywającego i pozoracji do udziału w ćwiczeniu;
- limity zużycia kilometrów motogodzin, środków pozoracji, amunicji itp.;
- organizację łączności kierownictwa ćwiczenia;
- czas osiągnięcia gotowości do ćwiczenia;
- przedsięwzięcia zabezpieczenia logistycznego;
- ubiór kierownictwa oraz ćwiczących;
- inne.

Plan przygotowania ćwiczenia opracowuje zespół autorski. Dokument ten określa główne przedsięwzięcia i czynności związane z opracowaniem dokumentacji ćwiczenia, jej zatwierdzeniem oraz realizacją szeregu zadań przygotowawczych wynikających z rozkazu o organizowaniu i prowadzeniu ćwiczenia.

Urządzenie rejonu ćwiczenia przeprowadza się do treningów sztabowych, ćwiczeń dowódczo-sztabowych, szkieletowych oraz ćwiczeń z wojskami. Przedsięwzięcie to zwykle obejmuje:

- wybór w terenie lub rejonie stałej dyslokacji miejsc dogodnych do realizacji wszystkich zagadnień szkoleniowych;
- budowę obiektów inżynierskich niezbędnych do uzyskania realiów wykonawstwa zadań przez ćwiczących;
- ustawienie znaków oraz urządzeń pozorujących działanie przeciwnika;
- sprawdzenie i oznakowanie rejonów wykonywania zadań inżynierskich z wykorzystaniem bojowych min, materiału wybuchowego oraz ładunków wydłużonych ŁWD;
- ustalenie dróg przegrupowania wojsk w rejon ćwiczenia, rejonów rozmieszczenia stanowisk dowodzenia kierownictwa ćwiczenia, a także ćwiczących;
- inne.

Urządzenia rejonu ćwiczenia realizuje specjalnie do tego zadania wyznaczony pododdział oraz pododdział pozoracji. Przygotowanie rejonu do ćwiczenia kieruje przedstawiciel zespołu autorskiego lub dowódca pododdziału wyznaczonego do wykonanie tego zadania.

ZAKOŃCZENIE

Niniejszy skrypt w odróżnieniu od innych tego typu materiałów nie zawiera wzorów poszczególnych dokumentów ćwiczeń przygotowywanych i prowadzonych w wojskach inżynieryjnych. Autorzy są zdania, że umieszczenie w skrypcie graficznych wzorów poszczególnych dokumentów ćwiczenia ograniczyłoby inwencję i pomysłowość oficerów korzystających z treści skryptu podczas opracowywania ćwiczeń.

Autorzy skryptu zdając sobie sprawę, że zawartymi w skrypcie propozycjami dotyczącymi dokumentacji ćwiczeń dokonali pewnych zmian w stosunku do funkcjonującej w wojskach inżynieryjnych praktyki, proszą o obiektywną ocenę zaprezentowanych propozycji i przekazanie własnych krytycznych uwag pod adresem Katedry Wojsk Inżynieryjnych AON w Warszawie.

BIBLIOGRAFIA

1. *Instrukcja o przygotowaniu i prowadzeniu ćwiczeń taktycznych w Siłach Zbrojnych RP*, sygn. Szt. Gen. 1402/92, Warszawa 1992.
2. Kubajewski D., Piuro S., *Podstawowe aspekty modelu oceny skuteczności ćwiczeń w wojskach*, w: *Myśl Wojskowa* nr 9/80, wyd. Czasopisma Wojskowe, Warszawa 1980.
3. Kulczyński St., *Pozorowanie pola walki w ćwiczeniach taktycznych*, wyd. ASG WP, Warszawa 1988.
4. Łazarek J., *Analiza tematu ćwiczenia taktycznego. Poradnik*, wyd. ASG WP, Warszawa 1988.
5. Łazarek J., *Doskonalenie metodyki przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych, cz. 2 - Ćwiczenie*, wyd. AON, Warszawa 1990.
6. *Metodyka ćwiczeń taktycznych w wojskach inżynieryjnych. Podręcznik*, wyd. ASG WP, sygn. wewn. 4022/86, Warszawa 1986.
7. *Metodyka przygotowania i prowadzenia ćwiczeń taktycznych i operacyjnych w wojskach lądowych*, wyd. AON, sygn. wewn. 4562/93, Warszawa 1993.
8. *Metodyka szkolenia taktyczno-inżynieryjnego. Podręcznik*, wyd. MON, sygn. Inż. 337/71, Warszawa 1972.
9. *Program szkolenia pododdziałów liniowych wojsk inżynieryjnych*, wyd. MON (SWInż.), Warszawa 1990.
10. *Przygotowanie i prowadzenie ćwiczeń operacyjno-taktycznych (poradnik)*, wyd. GZSB WP, sygn. Szkol. 739/90, Warszawa 1991.

11. Rutkowski L., *Zasady opracowania, organizacji i prowadzenia ćwiczeń taktyczno-inżynierskich* - wykład, wyd. ASG WP, sygn. wewn. 3303/77, Warszawa 1977.
12. Sogała M., *Zgrywanie systemów zabezpieczenia działań bojowych*, w: *Myśl Wojskowa* nr 6/78, wyd. Czasopisma Wojskowe, Warszawa 1978.
13. Szulc B., *Przygotowanie i prowadzenie ćwiczeń taktycznych w oddziałach i związkach taktycznych*, wyd. ASG WP, Warszawa 1985.

**WYKAZ DOKUMENTÓW OPRACOWYWANYCH DO ĆWICZEŃ
W WOJSKACH INŻYNIERYJNYCH**

A) Dokumenty dotyczące przygotowania ćwiczeń

Wyszczególnienie dokumentów	Ćwiczenie z kadrą dowództw i sztabów				Ćwiczenie z wojskami			Uwagi
	grupowe	trening sztabowy	dowódczo-sztabowe	szkieletowe	batalionowe	pułkowe	dywizyjne	
Plan przygotowania ćwiczenia		X*	X	X		X	X	
Plan szkolenia kierownictwa ćwiczenia			X	X		X	X	
Plan instruktażu do ćwiczenia					X	X	X	
Plan rekonesansu rejonu ćwiczenia					X	X	X	
Rozkaz (zarządzenie) w sprawie przygotowania i przeprowadzenia ćwiczenia		X*	X	X	X	X	X	

B) Dokumenty do kierowania ćwiczeniami

Plan przeprowadzenia ćwiczeń dowódczo-sztabowych i w terenie			X	X	X	X	X	
Plan przeprowadzenia ćwiczenia grupowego	X							
Plan przeprowadzenia treningu sztabowego		X						
Plan podawania wiadomości			X	X	X	X	X	
Plan pozorowania pola walki					X	X	X	
Plan łączności				X		X	X	

C) Dokumenty dla ćwiczących

Założenia taktyczne (operacyjne)	X	X	X	X	X	X	X	
Zarządzenia bojowe (zarządzenia zabezpieczenia inżynierskiego)	X	X	X	X	X	X	X	

X* - tylko w ćwiczeniach prowadzonych przez szczebel centralny i operacyjny

